

Badische Landesbibliothek Karlsruhe

Digitale Sammlung der Badischen Landesbibliothek Karlsruhe

Compendium theologiae veritatis

Pseudo-Albertus

[Straßburg], 1489

Inccipit liber quintus

[urn:nbn:de:bsz:31-310125](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:bsz:31-310125)

¶ Liber quartus

placiter scz patenter. qz videntibus illis e/
leuatus est zc Potenter. qz eleuatis mani/
bus ferebatur. Gaudenter qz in iubilatōe
ascendit. Decenter qz cū duabus turmis
regrediebatur. hominū scz z angelorum.
Non autē dico qz ibi fuerit angeli in adiu/
torizū necessitatis: sed in obsequium digui/
tatis Domines quoqz illos dico quos de
infer is liberauit. z q post resurrectionē vs/
qz ad ascensionē mortui sūt de numero sal/
uandoz. nec purgatorio vltierius indigen/
tes. Item clementer qz bñdixit eis. Chri/
stus non statim post resurrectionē ascēdit
triplici ratione. Prima est: qz differēda fu/
it ascensio vt multipliciter pbaretur resur/
rectio: vt dicitur i actibus apostolorz. In
mltis argumentis per dies quadraginta
apparens eis. Secūda est: vt patientiā no/
strā informaret. quam mercedē debemus
equanimiter expectare. Sicut agricola
non statim post seminationē metit. sed frd/
ctuum maturitatem expectat. Tercia pp/
ter discipuloz consolationē. Vñ dicit glo/
sa Actū. i. sicut q̄tuor fuerūt hore mori:
ita q̄tuor diebus cū eis cōuersatus est p/
resurrectionē. qz consolatiō diuina excedit
tristitiam humanā. Nota qz christo cōues/
nit descendere tantūmodo de celo scōz na/
turam diuinam. qz deus illic venire dicit
vbi speciali effectu apparet. Sed ascende/
re conuenit ei pprie scōm naturā humanā
qz scōm illā solummodo mutat locū z nō
scōm naturam diuinam

De consensu christi ad dexteram p̄ris
Capitulum XXIII

Scedēs christ⁹ in celū: sedet ad dex/
terā dei p̄ris oīpotentis. Duo in
telliguntur p dexteraz. Primū est
equalitas maiestatis ad quam christus se/
det scōm diuinitatē. de hac dextera ad be/
bzcos. Talem habemus pontificē q̄ cōse/
dit in dextera maiestatis in excelsis. Secū/
do intelligunt per dexteram potiora bona
gle in quibus deus sedet scōm humanita/
tem. qm̄ collatū est ei a deo quicqd cōferri
potuit. Et licet ab instanti conceptionis
christus acceperit bona gratie z gle in aīa.
eadē tñ bona fuerūt in ascensione manife/
stata. z in loci congruentia completa. De
hac dextera dicitur secūdo ad Colossē. ij.

Que sursum sunt querite vbi christus est
in dextera vbi dicit glosa. qz sursum vbi se/
det christus sunt potiora bona gratie z gle
Dicimus ergo qz ascensio christi fuit tam
ad locū qz ad dignitatem. In q̄tū quidem
fuit ad locū: sic ascendit super oēs celos. i.
vsqz ad dignissimū locū celi empiree. siue
ad altissimam eius partem. eo qz nobilis/
simo christi corpori congruit talis locus.
Nō est tñ dicendū qz corpus christi sit ob/
ligatū ad illum locum. s; quia ille locus
fuit ei scōm congruentiam deputatus. In
q̄tū autē ascensio fuit ad dignitatem: sic se/
det ad dexterā patris. non tamē quo ad si/
tum q̄ p̄ri non p̄petit. sed quoad excellenti/
am duplicem sicut dictum est. quia per dex/
teram intelligitur vel equalitas maiestatis
que cōpetit christo fm̄ diuinitatem. vel p/
fectio p̄mū: que sibi cōpetit fm̄ huma/
nitatem. P̄tereundū quoqz non est qz cre/
dimus christum ad dexteram patris sedē/
tem. stephanus autē vidit eū a dextris dei stā/
tem. qz nos credimus eū regnantem z q̄el/
centez: que notantur in sessione. sed stepha/
nus in tribulatione positus habuit ppug/
natorem z susceptorem. vnde vidit eū stan/
tem. Verito christ⁹ dicitur sedere ad dex/
teram patris: sedere quidem: qz laborauit.
In laboribus fui a iuuentute mea zc. Ad
dexterā autē. quia diu fuit in sinistra aduer/
sitaris. Psal. Afflictus sum: z humiliatus
sum nimis. Dei vero dicitur. qz post abie/
ctionem merito sequi debet gloria. Unde
Qui se humiliauerit: exaltabitur zc

Explicit liber quartus

Incipit prologus quinti libri

Quemadmodū deus de celis non
descendit per cēntiam suam incō/
mutabilem: sed per influentiaz ab
ipso manantem. Ita nec spūs rationalis
eleuatur supra se per situm localem. sed p/
habitus deiformem. Unde necesse est spūi
rationali si debet cē dignus eterne beatitu/
dinis: qz particeps fiat influentie spūalis

Explicit prologus

Liber quintus

Incipiunt tituli capitulorum quinti libri.			
De origine gratie	i.	De secunda.	
Distinctio gratiarum	ii	De tertia.	cliv
De effectu gratie	iii	De quarta.	
Quid sit virtus	iiii	De quinta	li
De qualitate virtutum.	v	De sexta	lii
De equalitate virtutum	vi	De septima	liij
De connectione virtutum	vii	De octava.	liiiij
De commendatione virtutum	viii	De sensibus spiritualibus	liiii
De effectu virtutum.	ix	De fructibus spiritus	liiiii
De merito virtutum	x	De dulcia et latria	liiiiij
De habilitatione ad gratiam	xi	De preceptis in genere	liiiiij
Ex quibus causetur meritum	xii	De primo precepto decalogi.	liiiij
De fine actionum	xiii	De secundo.	liiiij
Quid mereamur.	xiv	De tercio	liiiij
Divisiones et differentie virtutum	xv	De quarto	liiiij
Differentie virtutum cardinalium et theologicarum	xvi	De quinto	liiiij
De virtutibus theologicis in genere	xvii	De sexto	liiiij
De fide.	xviii	De septimo	liiiij
De effectu fidei.	xix	De octavo	liiiij
De articulis fidei	xx	De nono et decimo	liiiij
De spe.	xxi	De consiliis in genere.	liiiij
De charitate	xxii	De consiliis eiusdem in spe.	liiiij
Differentia inter caritatem et alios amores	xxiii	Expliciunt tituli quinti libri.	
De effectu charitatis.	xxiiii	Incipit liber quintus	
Quibus rebus charitas comparetur	xxv	De origine gratie Capitulum I	
De excellentia charitatis	xxvi	<div style="font-size: 2em; font-weight: bold; color: blue; margin-bottom: 5px;">M</div> <div style="font-size: 1.2em; color: blue; margin-bottom: 5px;">D</div> <div style="font-size: 1.2em;"> gratia non potest esse per se venire cum non sit hoc secundum limites nature sed secundum influentias largitatis diuine. Sic enim creatura per sua defectibilitate suo principio se indiget ut sit in esse nature. sic principium per sua bonitate influere non cessat creature rationali vitam spiritalem ut bene sit in esse gratie. quam habere non potest sine deo largitore. Verum tamen in excusabilis est homo si gratiam gratum facientem non recipit. quia gratia gratis data seipso est liberum arbitrium excitare et commouere. cuius est huic commotioni sentire. et hoc est quod in se est facere. quod sancto poterit homo gratiam gratum facientem habere. quia est ad gratiam gratum facientem se preparare. Quia uis ei gratia habeat dei dono efficiet: non tamen sine libero arbitrio sentire. quia sicut ait augustinus. Qui creauit te sine te: non iustificabit te sine te. Igitur gratia gratum faciens a tribus est sed aliter et aliter. Est enim a deo efficiente. </div>	
De virtutibus cardinalibus in genere	xxvii		
De prudentia.	xxviii		
De temperantia.	xxix		
De fortitudine.	xxx		
De iusticia	xxxi		
De donis	xxxii		
De dono timoris	xxxiii		
De timore seruili	xxxiiii		
De timore inicali	xxxv		
De timore filiali	xxxvi		
De dono pietatis	xxxvii		
De dono consilij	xxxviii		
De dono scientie	xxxix		
De dono sapientie	xl		
De beatitudinibus in genere	xli		
De prima beatitudine	xlii		

Gratia gratis data liberum arbitrium

Liber quintus

excitante et mouente a libero arbitrio consentiente. Quamuis enim liber arbitrium non possit gratiam efficere in boie: pot tñ se ad hoc habilitare et preparare q̄ habeat. Sicut ei nō potest illuminare aliq̄s domū potest tamen aperire fenestras. quo facto: sol intrat et domū illuminat. Quod at̄ dico de libero arbitrio consentiente. intelligo i ad ulto. qz in paruulis sufficit fides et sacram̄ tñ ecclie. et meritū xpi. et excusat impotentia fut. Sciendū etiam q̄ habilitatio et p̄paratio ad gratiam triplex est. scilicet efficiens formalis et materialis. Prima est a deo. Secunda ē gratia gratis data. Tercia a nobis. Anima nāq̄ habet facultatem et instrumenta diligendū et cognoscendū deum ex natura. sed nō habet cognitionē veritatis et ordine dilectionis nisi ex gr̄a. Ad opera bonaria nos incitant scz natura q̄ scripta est in corde hominis dicens. Quodcūq̄ vultis ut faciāt vobis homines: et vos facite. Ratio q̄ dicit ea eē delectabilia vtilia et honesta. Gratia que dicit seruendū eē deo. qz sum me bonus. Utilitas que dicit subueniendū primo. qz dei filius. qz dei imago. qz i bñtudine socius. Gr̄a nō datur ei q̄ se ad gratiā nō habilitat. Et de hoc multa exempla habes scz in illo qui manū suā ad largientē non extendit. quia deus quantum in se est: dat omnibus affluenter. In illo q̄ oculos contra lumen claudit. cū de faciat oriari solem sup bonos et malos. In illo q̄ fontem recipiens fundū vasis sursum erigit. quia sicut ait augustinus. In genti libertate atq̄ libertate replet oēs creaturas p̄ capti earum. In illo qui domū suam cingit spinis ne ingrediatur amicus. Ipe vero de se p̄stat ad hostiū pulsans. In illo q̄ zizania ex agro suo nō extirpat p̄pter qd̄ fructus p̄ficere nō p̄nt. In illo q̄ ligna igni subtrahit qz tñ ignis deficit. In illo q̄ os ad sumendū cibū aperire negligit. qz talis debet merito fame mori. In illo q̄ t̄pugne arma p̄cūt qz talis sepe capitur et vulnerat. Item i illo q̄ remos non mouet t̄p̄ tempestatis. qz talis sepe mergit. In illo q̄ existens in egritudine medico contradicit. Gratia vobis a deo p̄cedit sicut radius a sole. sicut gemma a radice. sicut mel a flore. sicut riuus a fonte: sicut imago ab artifice fm̄ exemplar in

terius: et facturā exterius
De distinctione gr̄az

Capitulum II

Gratia dicitur tripliciter. Primo generaliter. Et sic gr̄a est adiutorio diuini creature gratis imp̄sum. et differenter ad quemcūq̄ actū. sine huiusmodi adiutorio gr̄e nihil possumus facere. immo nec in esse durare. Secundo dicitur gr̄a specialiter. Et talis gratia dicitur gratis data. scz donū q̄ se homo p̄parat ad suscipiendum sp̄s sancti donū. Huiusmodi gr̄a est reuocare liber arbitrium a malo. et excitare ad bonū. sine q̄ nullus facit sufficienter qd̄ in se est: vt se p̄paret ad salutem. Tercio dicitur gratia proprie scz donū datū diuinitus ad merēdū. Quod dēdonū gr̄a gratū faciēs appellat. sine ista gratia nullus potest mereri. nec in bono p̄ficere. nec ad gl̄am puenire. Isti tripliciter gratia innuitur in verbis apostoli vbi ait. Gratia dei sum id quod sum. ecce p̄ria. Et gratia dei in me vacua non fuit. ecce secunda. Sed gratia eius semper in me manet ecce tertia. Preter p̄dicta dicitur gratia gratis dāns: vt est deus. Item gratia gratiē dignum vt est p̄betia et potestas faciendi miracula. Gratia gratū faciēs d̄ distinguit in operantem et cooperantem. Gratia operans dicitur p̄ueniens et incipiens ac liberās. qz peccatum expellit. Gratia cooperans dicitur subsequens et perficiēs ac adiunās. qz liber arbitrium adiunat: et cooperatur in merito. Triplex distinguit bonū. Est enim bonū per eētiam. et hoc est deus. unde nemo bonus: nisi solus deus. Est etiam bonum per participationem. Et illud distinguitur. Quia est bonum nature. Unde augustinus. Omne quod est in q̄ntū est bonū ē. Bēn. Vidit deus cuncta que fecerat: et erant valde bona. Itē est bonū in genere. hoc est bonum ex obiecto: sicut est elemosina. Nam est ibi actus in debita materia: etiam si desit forma circūstantiarū. Itē est bonū ex circūstantia. Hoc autē est quū bonū ex genere vestitur debitis circūstantiis sicut est dare elemosinam indigenti tempore debito ex compassione. et huiusmodi. Item est bonum virtutis. hoc est quando additur operi perfectio ex parte operantis q̄ est p̄ habitū mētis bene constitute. Itē ē

Gr̄a nō datur nisi
nō habilitat ad eam

33

Efficient
Dūq̄ bonū
Participatū et illud
quod est malū
Mānē
Virtutis
Gr̄a
Gr̄a

Liber quintus

bonū meritozum . vt quādo additur ipsi operi debiti finis intentio super motū naturalē. Itē est bonū gratie . vt est ipse habitus gratum deo faciēs . Item est bonus glorie vt est bonū remuneratiōis eterne .

De effectu grē Laplm III

Effectus grē est : q' excitat libere arbitriū ad bene cogitādum . z sanat psum mutādo affectū ipsū q' probat perducendo ad actum Itē gratia deum homini recōciliat . a peccato quoq' liberat z penam eternā in temporalem commutat . Item grā opera nostra meritoria facit . z bona p peccatū obmissa restituit . atq' stabulum in palacium conuertit . Itē p grām efficitur aīa sponsa christi . filia regis eterni . z templū spūs sancti . Item grā purgat animam ac illuminat z perficit Itē grā mentem eleuat . deo similit . ac spūali solacio cibatur . Nota q' quāuis virtus gratuita si mul insit aīe cū gratia : nō tamē habet effectū suū tam cito sicut grā . qm effect' grē est facere gratū deo . z facere dignū vita eterna . Et hic effectus statim inest puero post baptisimum . Virtutis autē effectus est elicere actū meritozū de potentia . Et hic effectus non statim inest puero post baptisimū . Hoc autē non est ppter defectū virtutis sed ppter impotentia nature agentis . puer ei non est abilis ad actus voluntarios Unde sciendū q' triplex est pfectio . Prima est grē . z causat esse gratū . Secūda est virtutis z causat bonū actum Tercia est operis virtutis : z causat meritū . Prima pfectio perficit animā . Secūda perficit anime potētiās . Tercia perficit ipsos actus

Quid sit virtus. Laplm III

Unde de virtutibus est agēdum . z primo quid sit virtus . Virtus est vt ait Augusti . bona qualitas mētis . qua bene viuuntur : qua nullus male vitur . quam solus deus in hoīe operatur . Hec diffinitio datur in comparatōe ad agētiē . Item fm augustinū Virtus ē habitus mentis bene cōstitute . Hec datur i comparatōe ad subiectum in quo est . Itē dicit philosophus Virtus est habitus voluntarius immediate cōsistens quo ad nos terminata ratione put sapiens determinabit . Hec diffinitio datur in comparatōe

ad actū circa quem est . Item tullius . Virtus est dispositio pfecti ad optimum . Hec datur fm cōparationem ad finē . Item vltimo . Virtus est animi habitus . nature deus . vite ratio . mox pietas . cultus diuinitatis . honor hoīs . eterne beatitudinis meritum . Hec diffinitio dat' in comparatione ad effectū . Diffinitio augus . sic exponitur Virtus est bona qualitas . hic ponit qualitas p genere . bona vero dicitur ad diuinas malatū qualitātū anie . dicitur quoq' bona qm a bono deo datur . z bonos tm in habitat . z bonos facit . z ad bonum perducit . Hec ponitur ad differētiā qualitatum q' sunt in corpore . Quia bene viuuntur ponitur ad diuinā qualitātū quibus recte intelligitur : sicut est scientia . Quia nullus male vitur ponitur ad differētiā qualitātū . quibus bñ z male vti possum' Quia solus de' in homie operatur . ponitur ad differētiā virtutum cardinaliū . que habent p acq'sitionē . Circa aliā diffinitioē augus . notandū q' ibi ponitur habit' mētis bene cōstitute . z hoc ad similitudinē regni : quod tūc bene instituit quādo recte cōsulitur z bene imperat z iuste obedit . eodē mō bene instituta est mēs si ratio recte cōsulit si voluntas bene imperat . z si sensus a litas debito modo obtemperat . Et bimologia virtutis est hec . Virtus enī dicit' quasi vis intus . z hec vis consistit in aggressione arduozū z in tolerantia aduersozū z in abstinentia placidoz . Item virtus dicit' quasi viros nitens Item virtus dicit' quasi si vix tuens . Item virtus dicit' quasi viri status Item virtus dicit' quasi viribus nitens .

De qualitate virtutū. La.V.

Quia virtus in medio consistat : Illud medium in tribus est . scilicet in agēdis . scz inter supra z citra modū . Apосто . Rationabile sit obsequiū vestrum In habendis scz inter supfluum z indigentia Prouer . Diuitias z paupertates ne dederis In sustinēdo scz inter eleuari in p'speris . z deici in aduersis Unde non declinabis ad dexteraz vel ad sinistra Multipler est perfectio . scilicet . sufficiētē hāc oēs habent in charitate existētes . Qu

*De Aug' in 124 p
d' Virtute in p'g 2 p
ultima p'p'ntia p'p'
quid d' q'*

*Triplex quā est
mētis virtutis scz
cū q' d' d' p'p' p'p'
Iug' d' d'*

*Virtus quātriplex
diffinit' p' q' d'*

- subiectum*
- actum*
- finem*
- efficit'*

finis huius proprium est servare continen-
tiam Religionis huius proprius est rensciare
omnib⁹. Prolationis: ad hos pinet aiaz
ponere pro onibus suis. Securitatib⁹: hu-
ius proprius est habere mortem in desiderio et
vita in patientia. Ad primam perfectionem
tenetur quilibet. ad ultimam vero nullus te-
netur. Sed ad tres medias tenentur aliq⁹
ex causis. Virtus comparat multis reb⁹.
scz auro. Ecclesiasti. Aur⁹ probat fornar.
Thesau⁹. Barb. Sile est regnu⁹ celozu⁹
thesau. ab. Gemmis. Eccles. quasi vos au-
ri solidu⁹ oz nati omni lapide precioso. Ar-
mis. Reg. Nno ceciderunt fortes in bello.
et interierunt arma bellica. Arborib⁹ Bar.
omnis arbor bona: bonos fructus facit.
De hoc hugo d⁹ san. victore Arbor sapie p
timore seminat. p gratiam irrigat. Per su-
dem radicatur. p deuotione germinat. per
desiderium crescit. p charitatem roborat.
per spem viuet. p circumspectionem frondet
per disciplinam floret. per virtutem fructi-
ficat. p patientiaz maturescit. p more car-
pitur floribus etc. Frontibus. can. Fons
ozoz puteus aquaz. Semis. Prouer.
vie eius vie pulchre. et oes semite Vestib⁹
Psal. astitit regia a dex. tu. Stell. barnib⁹
Stelle lum⁹ dederunt Pigmētis. can. que e-
ist a q ascendit per deser. Libarijs. vii cib⁹
mens est: vt facia voluntatem pa. m. Alis.
psal. assumo pennas sicut columba. Tres
sunt bone conditiones virtutis: que sunt
reptatois remotio. actuū multiplicatio. In
bono. delectatio. Primum ipaz virtute i radice
firmat. Secundum quasi florid⁹ decorat. Ter-
cium sapore fructuū delectat. Simlr dicen-
dum est: qz ad consumationem virtutū qz/
tuoz ista concurrūt. scz dispositio pparas.
habitus in formās. operatio pbanē. pre-
mium coronans.

Hy operantes vni
115

Indivisibiles
vniuersales

De equalitate virtutum
Capitulum VI

Virtutes omnes in eodem homine
sunt equales licet inter se distincte
sint. et proprias habentes excellentias
Et hec equalitas in multis consistit. Equas
les namq sunt virtutes. Primo quantum ad es-
sentiam. quod omnis virtus est simplex. Secun-
do quantum ad equalem conditionem in anima.
secundum quod in ipsis est. Tercio quantum ad relas-

tionem ad eundem finem. quod omnes propter de-
um operantur. Quarto quantum ad equalem
effectum. quia equaliter faciunt dignum vitam
eterna. Quinto quantum ad equalem facultatem
ad actus suos quantum in ipsis est nisi impedi-
antur. Sicut virtutes equales sunt predictis
modis. ita sunt inequales alijs modis.
Primo quantum ad vsum: quod virtutes sunt si-
cut arma. sicut miles nescit equaliter pug-
nare cum omnibus generibus armorum quod
habere: imo melius pugnat cum illis que frequen-
tius vsitauit. sic est de virtutibus. Secun-
do quantum ad auctoritatem. quod secundum hoc maior om-
nibus virtutibus est caritas. et quilibet vir-
tus potest esse maior alia secundum aliam pro ga-
tione quam habet. vel secundum aliquem effectum.
Tercio quantum ad seruitorem. quod vna virtus ser-
uientius alia operatur. Sciendum etiam: quod ea-
dem virtus non est equalis sibi sepe. Rescitur
enim virtus te multis modis. scz quantum ad inie-
tionem. quantum ad radicationem. quantum ad poten-
tiam virtutis. quantum ad maiorem expulsi-
onem diuine similitudinis. quantum ad diutur-
norem permanenciam. Preterea notandum: quod
crescente vna virtute: crescunt omnes. et habet
exemplum in cythara: in qua si debet esse de-
bita proportio sonoz: necesse est: vt quando
vna corda tenditur. etiam alie omnes tendan-
tur. ne in armonia fiat dissonantia. Quare
autem polleat aliquis vsu vnius virtutis
amplius quam alterius. multe sunt rationes. Pri-
ma est: quod deo sic placet. qui etiam dator est vir-
tutis. Secunda est natura complexionis que
magis est consona operibus vnius virtu-
tis quam alterius. Tercia est vsitatio. quod magis
exercitauit se circa vnam virtutem quam circa aliam
Quarta est: quod minus impugnatur a vicio
contrario illi virtuti. Quinta. quod maiorem
habet discretionem in operibus vnius virtu-
tis quam alterius. Quilibet enim virtus habet
suas proprias rationes. Sexta est difficultas sta-
tus. quod cum de nouo quis conuertitur licet ha-
beat maiorē charitatem quam alius: qui diu fuit in
charitate. non est tamen expeditus ad bonum
agendum: sicut ille. propter reliquias peccatoz
que adhuc inheret. Magnitudini sciencie
videre debet magnitudo virtutis. Et hoc
multiplici ratione. scz ratione exempli diuini. Ioh-
han. Plenus gratia veritate. Lu. Potens in
opere et sermone. Actum. Lepis iesus facere

Virtutes in quibus sunt equales
Virtutes in actibus sunt in equales
Suscipiente vna mente omnes se sunt

Sex virtutes in equalitate vsus
Magnitudo virtutis fit ex 3
Sciencia
obligatio
pena

Libri quintus

et docere. Ratione exempli angelici. quanto plus cognoscunt: tanto plus diligunt. Ratione exempli humani. **Barbei.** Qui autem fecerit et docuerit: hic magnus. Ratione exempli naturalis. quoniam lux et calor in sole proportionantur. Ratione obligationis. **Luce.** cui plus committitur. Ratione pene declinationis. **Luce.** Seruus sciens voluntatem domini: non facit. **re.**

De connectione virtutum. La. vii.
Quoniam sunt sibi conuenientes virtutes: ita: ut qui unam habet: omnes habeat. Prima ratio est largitas dei dantis: qui non dat unam sine alia. Secunda ratio est: quod sicut unum membrum indiget alio: sic et in virtutibus. Tercia ratio est: quod sicut in cythara: si una corda defuerit: non est armonia perfecta. ita nec in anima perfecta erit spiritualis melodia: nisi omnes assint virtutes. Quarta ratio est: quod singula vicia sunt aliquae virtutes. ideo omnes oportet habere virtutes: ut omnia vicia impugnetur. Nam sicut miles mundi non est expeditus: nisi habeat omnia arma militaria: ita nec miles christi: si aliqua virtus sibi defuerit. Quinta similitudo est: quod sicut stelle in planeta suis spiritibus sunt: ita virtutes oportet esse in anima. Sexta est: quod anima est sicut vas auri ornata omni lapide precioso. id est virtutibus. Septima quod anima quasi ortus nobilis: cui non deest decore alicuius floris vel arboris. Octava. quod anima est sicut apotheca: cui non deest medicina alicuius pigmenti vel radices. Et que de connectione virtutum dicta sunt in / telligi debent de virtutibus gratuitis: quod omnes quo ad habitus sunt connexi. sic quo ad actus meritorios sunt equales. Et licet simul sint virtutes: tamen aliquae dicuntur matres virtutum: non quod habitus virtutis generet virtutis habitum. sed motus motum. sicut dicit **Bern.** Lectio inquit parit cognitionem. cognitio amorem. amor frequentiam. frequentia familiaritatem. familiaritas fiducia. fiducia facilius impetrationem. Secundum hunc modum quattuor dicuntur esse matres virtutum. scilicet fides origine. quod ex motibus fidei surgunt motus aliarum virtutum. Caritas educatione. prudentia regimine. humilitas conseruatione. **Vicia vero non sunt connexa sicut virtu-**

tes. Ratio huius est. quod vicia sunt in nobis et operibus nostris. que simul non sunt. Virtutes autem theologice non sunt in nobis per acquisitionem: sed per infusionem. Alia ratio est: quod vicia sunt opposita ad invicem: sicut auaricia et prodigalitas. quod non est in virtutibus.

De commendatione virtutum. La. viii.
Virtus commendabilis est. Prima a causa efficiente que est deus. ipsam enim ut ait **aug.** solus deus in homine operatur. Secundo a causa materiali. in qua quia non nisi bonos inhabitat. Non est sic de bonis naturalibus et fortuitis. quod talia pluit deus super iustos et iniustos. Tercio a causa formali. quod decore est spiritualis. **psal.** omnis gloria eius. Quarto a causa finali. **augustinus.** premium virtutis est ipse quod virtutem dedit. Virtus est bona multipliciter. Primo in se. quod sicut dicit **augustinus.** virtus est bona qualitas mentis. sicut bona est possessio que propinqua est ciuitati. hec autem in tra ciuitatem est quod in anima. Secundo in comparatione. **Hebre.** Oprimus est gratia stabilitate. Tercio in operatione quod bonum facit opus hominis quod non esset meritozium nisi ex virtute procederet. **Brege.** nihil habet viriditatis ramus boni operis nisi manserit in radice charitatis. Quarto in permutatione. quod de lupo facit agnum: et tenebras conuertit in lucem. **Salam.** ei culpe mutatur in bonum gratie. et malum pene mutatur in bonum glorie. quod signatur in conuersione aque in vinum. Quinto distinctione. quod per virtutes distinguuntur filii dei a filiis diaboli. **Jo.** In hoc cognoscent homines. quod mei estis discipuli si diligitis. Sexto in exemplificatione. quia omnes sancti studebant virtutibus. Unde commendamus in abel innocentiam. in abraham obedientiam. in ioseph continentiam. in moysi mansuetudinem. in dauid humilitatem. et sic de aliis. **Laudabilis est virtus propter multa.** quod magne dignitatis. christum ei doctorem habuit. Unde illud. **Discite a me.** quod mihi. **re.** Quod magne sublimitatis. **Lul.** Virtus imago est altissimis defixa radicibus. Quia magne iocunditatis. **psal.** In custodiendis illis retri. Quia magne utilitatis. **Boecius.** Nam quod sine pena sunt vicia: et nunquam sine premio

Virtus commendabilis
ex 2.

Virtus bona ex 5.

Virtus laudabilis
ex 4.

Virtutes motus in se sunt connexi
Vicia non sunt connexa. **quod sic**

Liber quintus

sunt virtutes. Quae magne securitatis. Tullius. Dico enim sapientia est: ut omnia tua i te posita esse dicas. Comedabilius est studium virtutis studio scientie ratione exempli. quia sci sic fecerunt ratione auctoritatis. apostolus. non in sermone est regnum dei: sed in virtute. Ratione effectus. quia virtus peccatum expellit. scientia non. Ratione origis. quia virtus a deo infunditur. scientia per studium acquiritur. Ratione finis: quia virtutis finis est gloria et non scientia. Ratione obiecti: quia virtutis obiectum est bonum: scientia vero. Ratione materie in qua: quia virtus non est nisi in filiis dei. scientia non semper. Ratione securitatis: quia securius est esse bonum: quam periculum. Ratione honestatis: quia maior gloria est sequi dominum quam a restorilem. Ratione vitandi malum: quia primi parentes si credissent manum ad lignum vite sicut ad lignum scientie non incurrissent tot mala in se et in posteris. De effectu virtutum. La IX.

Virtutis gaudium precellit gaudium mundi. In iugitate. Proverb. Secura mens quasi iuge conuiuium sed gaudium hypocrite ad instar punci. sicut dicit iob. In puritate conscientie sic mundus quiescit in floribus quam in luto. In dignitate. Glo. ad Gal. Elatio animi de his que digna sunt gaudium mundi de indignis est. In salubritate. Sapientia. Nihil vtilius i vita hominibus. Econtrario. Proverbi. Ex terra ma gaudium lucet occupat. In libertate. apostolus. In libertate vobis sumus. peccatorum autem ligati estis. Pro omnibus funibus peccatorum suorum vniuersis. In diuina partialitate. augustinus. Tale bonum est deus ut nemini deserenti eum beneficiis sit. nota contrarium in malis. virtus operatur mira multipliciter. scilicet in celo cui vim facit. vni regnum celorum vim patitur. et violenti rapiunt illud. In mundo quia custodit hominem ne comburatur igne concupiscentie. et ne mergatur in aquis voluptatis et ne inquies vicio in continentie. et ne laceretur spinis auaricie. In corde humano. quia vulneratum sanat. inquinatum mundat. mortuum viuificat. excecatur illuminat. In inferno quia ignis infernalis non potest ledere virtuosum: sicut nec ignis materialis salaman dram. Virtus rationalem illuminat ad cognitionem veri. Concupiscentiam exercitat ad amorem boni. Irascibilem etiam confortat ad detestationem mali. In deo assumitur. quia per vigorem virtutis. filio autem per virtutis plenitudinem.

doz. sed spiritu sancto per charitatis fervorem Angelis conformat. Jeroni. In carne preter carnem vivere nature est angelice: non humane. Dicitur iocundat. ornatur. subleuat. honorat. sanat. viuificat. cibatur. datur. et mundatur. Item virtus mala preterita expellit. peccata impugnat. a futuris premunit. In virtute mentem bene instituit. dilectum hominem deo efficit. fructum tam meriti quam premii adducit. temporalia discrete disponit. que in se sunt difficulta leuia facit. Sicut ea que deca sunt declarant nobis effectus virtutum generales. ita sunt etiam singularium virtutum effectus aliqui speciales. sicut est: quia humilitas deo subiecit. penitentia deo reducit. iusticia deducit. obedientia conducit. patientia producit. puritas iungit. charitas deo vnit.

De merito virtutum. Lapsum. Meritum est boni operis efficacia ad obtinendum id quod non habet. vel ad habendum iustus quod habet. Vni per meritum de non debito fit debitum: et ipse debitum fit magis debitum. Sicut dicitur equum quem miles non dedit meruit: sed per usum equi meretur eundem equum reddat. id est. Ad intelligendum deca sciendum quia triplex distinguitur meritum. scilicet congrui digni et condigni. Meritum congrui est quod disponitur subiectus: ut possit recipere gratiam secundum rationem diuine iusticie. Istud vocatur dispositio materie. scilicet quoniam quod facit quod in se est. Meritum digni dicitur ydoneitatem operantis ad assequendum id quod meretur. Meritum condigni dicitur equalitatem meriti ad remunerationem. Dico autem equalitatem: non arithmetica: sed geometrica. id est non quantitatis sed proportionis. Et illud patet. quia deus remunerat supra meritum sicut punit circa condignum. Vni non est inter primum et meritum equalitas quantitas: sed proportio. quia apud deum non est iusticia commutativa cum nulli debeat aliquid. sed distributiva. Vocatur autem iusticia commutativa iusticia fori qua datur vni panis pro denario vel vna panni pro solido. Iusticia vero distributiva est principium quod distribuunt dona secundum proportionem ad merita et ita est apud deum. Vni apostolus. Vni quisque accipiet suam mercedem secundum iustitiam suam. Dicitur ergo quod nisi sibi mereat primum gratiam merito digni vel condigni sed tamen merito congrui. Sicut existens in caritate: non potest alteri mereri primam gratiam.

Et hinc per Comedabilius
210. Comedabilius
pe. 9. p.

Contra per Virtutis
gud. hinc. pe. 5.

5. Virtus operatur
pe in Tripartita operatur
Eius gaudium libens hinc

Mentis 37. migne
+ hinc p. 10. m. p. hinc

Mentis 3. p. 10. m. p. hinc

Congruum
Condigni
Digni
Comparatione
Interpretatione
Ornamentibus
Equitatis

¶ Liber quintus

merito condigni. sed merito digni et merito congrui. Potest autem existens in gratia mereri sibi augmentum gratie ex condigno et per consequens merito digni. et merito congrui put ista supra sunt exposita. Prefati tres modi merendi generaliter habentur. vñ et si alii inveniunt ad eosdem tres reduci poterunt. Cui ergo dicitur quod beata virgo meruit portare christum: intelligitur comparatione. id est meruit quod ipsa potest portare debuit quod alia. Vel potest intelligi merito digni. Item mali dicitur mereri poenitentia. quod nullum bonum irremuneratum: sicut nec ullum malum impunitum. sed istud dicitur improprie. quod opera in mortali facta: non sunt directe bona. cum non sint informata charitate. tunc quod opera talia aliquid boni habent: deinde interpretatur ea ut bona. et aliquid dat per eis. Item peccator quicquid meretur gratiam ob castitatem: quod pauper interdum obtinet benevolentiam gratiam suis precibus. quod peccator occasio fuerit elemosine. Item satis improprie sumitur meritum ubi dicitur Felix culpa. quod talem meruit bene reddere propter. ibi enim ponitur meruit per exigebat.

De habilitate ad gratiam. Ca. XI

Quia nullus sibi mereatur primam gratiam: sic deum est potest tamen peccator a/bilitate se ad gratiam: faciendum quod in se est. quod nulli talium gratia denegatur. habet enim ex merito digni vel condigni. sed congrui. Hec vero congruitas multo magis est ex parte bonitatis dei gratiam conferentis. quam ex parte hominis se ad gratiam habitantis. quod si paratus est ad gratiam. et etiam in infusione gratie habet se aia ad modum materie. ipse vero deus ut primum mouens et efficiens. Alia ratione patet quod ista congruitas magis est a deo quam ab homine. quod abilitatio quod est ex parte hominis: solum modo dat locum diuine misericordie. quod salua iusticia possit aliquid conferri gratiam. quod iniuria fieret diuine iusticie: si tamen daretur gratia in qua esset adhuc obex gratie. id est peccati voluntas. Sufficiens igitur abilitatio ad gratiam est si homo facit id quod in se est. Facere autem quod in se est tria spectant. scilicet ut homo actu peccati et voluntate peccati desinat. et conetur in bonum ut est sibi possibile. Nota quod oportet meritum vel demeritum acquiri in hac vita. Item non bonum facere sed bene facere: laudabile est non ei verbis sed adverbis meremur.

Ex quibus causet meritum. Ca. XII

Pera meritoria totaliter sunt a gratia et totaliter sunt a libero arbitrio. licet principaliter a gratia. quod gratia comparatur ad libe-

rum arbitrium: sicut sessor ad equum. sicut et sessor dirigit equum: ita gratia dirigit liberum arbitrium in exercitio virtutum. per nos enim malum facere possumus sed non bonum. Ad efficaciam merendi tria valent. Primum est difficultas operis: quod patet in martirio sanctorum propter magnitudinem voluntatis. Apollonius Hilarum dato rem diligit deus. Tertium magnitudo charitatis. Ipse charitas est pondus sanctuarum secundum quod omnia que in templo erant ponderabatur. Ad hoc quod aliquid opus sit meritorium tria requiruntur. Primum quod ipsum opus fiat in charitate. quod opera que sunt extra charitatem: mortua sunt. sicut carbo extinctus. Secundo quod fiat ex charitate. multa enim sunt in charitate que non sunt meritoria: et eo quod non sunt ex charitate. quod non referuntur ad finem debitum. Tertio quod sit ipsum opus ad bonum referibile. hoc ideo dico. quod mala non possunt bona intentione fieri: alioquin sequeretur absurditas. quod idem opus esset meritorium et demeritorium. At creduntur in merito tria ex parte hominis. scilicet subiectum: hoc est anima. item liberum arbitrium. item intentio sine finis. His tribus respondent tria ex parte dei scilicet gratia virtus et charitas. Et gratia quidem dicitur subiectum deo gratum. virtus autem abilitat liberum arbitrium. charitas vero intentio dirigunt ad finem debitum. Dicit trimegistus. quod meritum consistit penes liberum arbitrium occasionaliter. hoc dicit quod liberum arbitrium facit ad meritum: sed non sufficit. Penes virtutem formaliter. hoc dicitur. quod ex virtute tangit ex forma procedit motus. Et elicitur de potentia penes motus virtutis essentialiter. hoc dicitur quod motus essentialiter est meritum: quod penes ipsum est. Penes gratiam efficaciter. hoc dicitur quod sine gratia nullus motus est meritorius. Penes opus instrumentaliter. hoc dicitur quod opus exterius est quasi causa instrumentalis ipsius meriti. Nota generaliter quod non meremur sine gratia neque passionibus in quantum passionibus neque motibus naturae. Dicit et philosophus. Natura neque boni neque mali sumus. neque iniuri. Augustinus. Nemo iniustus bene facit. etiam si bonum est quod facit. neque arbitrio libero ligato. quod quidem non habet usum rationis et liberi arbitrii: eo non est meritum vel demeritum. sicut sunt infantes dormientes. infantes. animalia bruta

De fine actionum. Cap. XIII

ad merendum dignum
 Difficultas operis
 Ponderabatur us.
 Caritas ex hoc dicitur
 Ipse gratia
 Referibile opus

Li. beati in hunc deus forma liber
 Virtutum formaliter
 Meritum consistit penes motum virtutis essentialiter
 Gratiam efficaciter
 Opus in se meritum habet

Libertus quintus

Quia meritū vel demeritū circa finem actionū attenditur. Ideo nota regulas de hac materia. Ex fine dicitur actus bonus vel malus. malus actus non fit ex fine bonus. Una intentio multos actus informat. vt si aliquis intendit vnū solidū dare p̄ dō: ita q̄ quotidie vnū denariū si quādoq̄ sui obliuiscitur: z n̄ refert, donationē alicuius vel aliquoz denarioz actuali in deū: tñ donatio est meritoria p̄pter primā intentionē. Finē sub fine poterit q̄s ponere. Verbi gratia. aliq̄s intendit ire ad for̄ ad hoc: vt remat medicinas. ad hoc emit eas vt curetur ab infirmitate. ad h̄ curari desiderat: vt deo meli⁹ seruiat. in isto p̄cedētes volūtates oēs sūt meritorie p̄pter vltimā. Scdm̄ vltimū ei finē oēs p̄cedētes volūtates indicātur bone vel male. Diuersi fines nō sunt faciendi. q̄ r̄ vnus nō sit ad aliū referibilis. verbi gratia. Aliq̄s intendit ire ad vnā domū ad hoc vt luxuriet. ad hoc luxuriari vult: vt sanior sit. ad hoc vult ee sanus: vt deo seruiat. iste finis vltim⁹ illā volūtate q̄ est luxuria/ri non informat. sed pot⁹ ecōuerso illa voluntas istā intentionē deformat. q̄ vna intentio peruersa: plures deprauat volūtates. Nota: q̄ actio corporalis potest referri ad finē temporalem: dū modo post modū referatur ad deū. Actio autē spūalis: vt predicatio non p̄t referri ad finē t̄palem. etiā si illud t̄pale referatur ad deū. z h̄ est qd̄ d̄t augustinus. debem⁹ māducare vt euāgelizemus. non euāgelizare vt māducemus. Si autē in actibus finis proximus ponatur deus z finis vltim⁹ t̄pale puerissimus est ordo. Bñ autē licet p̄stituere duos fines. scz t̄palem z eternū: ita q̄ eternū sit finis vltimus.

Quid mereamur. Caplm XIII

Opera bona sunt meritoria trium. scz vite eterne. augmenti gratie/missionis pene. Primū itaq̄ scz p̄miū substantiale vite eterne respōdet radici operis. i. charitati. Premii vero accidētale respondet generi operis: sicut z augmentū gratie. quia operib⁹ excellentibus: z operibus superogationis mereamur maius augmentū gratie q̄salis operib⁹. Remissio autē pene respondet penalitati operis. Nā

opera que magis sūt penalitā: magis sunt meritoria remissionis pene. Est ei regula i theologia q̄ pena pene resolutoria est. Nota igitur q̄ licet tota vis merendi vitā eternā et etiam alia cōsistat in charitate. n̄ tñ totus effectus. qz merendi effectus cōsistit etiam penes magnitudinē operis. si cur patet in merito remissionis pene q̄ nō solū consistit in charitate: sed etiā in operibus penalibus. Et huius exemplū habemus in christo: q̄ meruit nobis apertionē ianue paradisi cū effectu. Hoc autē meritū nō erat in sola charitate: sed in charitate et in excellentia operis. i. in sua passiōe. Sciendū q̄ de premio substantiali meretur hō tñ vno ope: quātū p̄ mille manēte radice teadem z non crescēte. Valent tñ bñoi opa ad multa alia. Vñ? Jocūdat auget. stabili: peccata remittit. Debilitat. remouet. exercet. atq̄ repellit. Jocūdat. scz mentē stabilis scz virtutes. auget: scz meritū accidētalit premii. peccata remittit: scz ad penā q̄ iā dimissa sunt. q̄stū ad reatū p̄ grām. debilitat scz fomitem. remouet: scz accidētia exercitat. s. boiem in assuefactionē boni. atq̄ repellit scz temptationes diaboli. Nota q̄ primā grām nullus potest promereri p̄ prie. z hoc multiplici ratione. Prima. qz talis radicem merendi non habet. i. grām. Secūda propter status indignitatem. qz peccator non est dignus pane q̄ vescitur. Tercia qz nullius hoīs opus deo placet: nisi placeat ip̄e prius. vñ d̄t in gen̄: qz deus prius respexit abel q̄ ad munera ei⁹. Quarta qz naturalr̄ antecedit causa suū effectus sic z grā p̄cedit oē meritū. cu z ip̄a sit causa meritoria. Ip̄a enī fm̄ augusti. volūtate nō strā puenit vt velim⁹. z p̄sequit̄: ne frustra velim⁹. Gratia sicut supra d̄cm̄ est p̄ bonū vsū eius z merito cōdigni meretur augeri in via. vt aucta mereat z p̄fici p̄tia. z h̄ a deo: cuius est grām infundere. Augere z p̄ficere fm̄ comparōnē volūtatis nostre. nā sicut deus est gratie fontale principii in fluendū: sic ip̄e solus est principii agendū p̄ modū infundentis. Bñ vero per modū merendi z dignitatis. sed libez arbitrium per modū cooperātis. Sicut libez arbitrium per grām meretur merito cōdigni augmentū gr̄e in statu vici: sic etiā mereat meri

Intentio p̄ que vnica licet magis in fine vnar̄ videretur q̄ in se referribiles intelligit

Intentio p̄ non informat orbem vnice penales p̄ h̄

Cono 7

*Vita mereamur
Opera bona tria merentur
augmenti gr̄e
Remissione pene
Deus solo d̄t z auget q̄stū in p̄sequit̄
q̄stū ad auget p̄ modū merendi
z. auget p̄ modū operis*

De digno merito p. qm auger
De digno merito p. Ipo
De digno merito p. uia eterna

Liber quintus

to codigni ipsius complementu in statu patrie. Quod aut ex condigno mereamur vitam eternam multe sunt cause. Prima e efficacia doni spū sancti cooperatis i merito. Secūda veritas dei pmittentis. Tercia persuasibilitas liberi arbitrii consentientis: z finaliter perseverantis. Quarta e: difficultas status merēdi. Quinta est dignitas christi nri capitis interuenientis: qd gloriificari debet cū suis mēbris. Sexta e liberalitas dei tribuentis que non decet p ua reddere. Septima obsequiū sibi fidelit obsequerantis. Octaua nobilitas opis qd ex charitate pcedit qd tū pōderat in cōspectu iudicis qm amor ex quo pcedit. z ideo non potest sufficienter nisi summo bono remunerari. Opera q nō sūt in charitate licet nō valent ad vitā eternā: valent tamē ad alia multa. Uñ ver? Aptat cor. scz ad susceptionē grē. minuit penā. s. ad illā que deberetur si non fieret illud opus non autem illam que iam debetur. Confert bona terre. scz spalia. occupat. s. ne sit homo interim ociosus. assuescit. scz ad bñ operandū. delectat scz mentē. mitigat. scz fomites arcet scz fluxū peccati. Ultimo sciendū scz q nullū bonū erit irremuneratū. z nulluz malū erit impunitū

Diuisiones et dñe virtutis Capitulum XV

Virtutes sū macrobium qñs dicuntur politice qñs purgatorie. qñ purgati animi. qñ exemplares. Primas docet salomō in prouer. scōas i ecclīas. tercias in can. qrtas i deo legimus. Politice nāq dicuntur scōm q regunt vitam humanā quo ad opera exteriora: z fm q pugnat contra vicia. Purgatorie dicuntur fm q iam sunt in victoria viciorū: z respiciunt partim interiora: partiz exteriora. Purgati animi dicuntur: qñ iam deuictis vicis possessor virtutū quiescit: raro insurgentibus moribus primis. Exemplares dicuntur: que in mente diuina consistunt. nam ydee virtutū in deo sunt. qz ipse reruz omnū est exemplar. Aristotiles diuidit virtutes in intellectuales z consuetudiniales: Intellectuales aut diuidit in prudentiam artē: intellectū sciam z sapiam. Virtutes morales diuidit in principales q sunt

temperantia. fortitudo z iusticia. z adiunctas que sunt māsuetudo: liberalitas z bñ mōi. Virtutes quoq consuetudiniales in honestatem z liberalitatem Item philosophia moralis diuiditur in ethicā z conōicam z politicam. Hāc prima mores quo ad seipsum instruit. secūda familiam disponit. tercia vrbes z regna regit. Circa virtutes hic tenendū est: q cū vna sit gratia gratificans animā. septem tñ sunt virtutes quibus humana vita regitur. tres quidē theologice. z quatuor cardinales. et licet hec virtutes sint gratuite p informantem grām: pnt tñ informes fieri per culpā z itez informari p penitentiam adueniēte gratia que est habitū virtus. origo. finis z forma. De hac legesola charitas excipit que informis eē nō poterit sicut cetere virtutes: cū ipa sit virtutū forma. Nā cū habitus aliaz virtutū habētur sine gratia z caritate in quibus consistit vita virtutū: tñc sunt informes. cuz autē grā supuenerit: tñc formatur z decorantur ac deo fiunt acceptabiles. Uñ virtutes informes sūt sicut colores in tenebris. sicut carbones extincti. z sicut rami aridi. z sicut ale mortue. z sic aurum obscuratum z sicut gemme cōuerse in silices. E conuerso virtutes formate sūt sicut colores in luce. visibiles quidē z aspectui complacentes. z sicut carbones ardentes. z sicut rami virentes. z sicut ale viuentes ac volantes. z sicut auruz fulgens. z sic gemme vas aureū decorantes. Dñā est inter virtutes et pcepta z dona z fructus. z beatitudines. qz virtutes potentias disponit: pcepta opera respiciunt. dona operibus facultatem reddūt. fructus gustui sapozem spūalem apponūt. Beatitudines ipsi virtuti premiū siue vie siue patrie cōiungunt. Alia est dñā qz virtutibus operāur bene. donis operamur expedite. beatitudinibus operamur pfecte. fructibus vtimur

Differentia virtutum theologicarum et cardinalium Capitulum XVI.

Differentia virtutū theologicarum z cardinalium est hec. qz virtutes theologice mouent in finem. scz cardinales mouent ea que sunt ad finem. Alia est differentia q theologicarū virtutuz

Septem virtutes
res regitue hōis

De formatione z in
formatione virtutū

Virtutes
Pcepta
Dona
Fructus
Beatitudines

Dñā virtutū theologicarū
z cardinalium est hec. qz virtutes
theologice mouent in finem. scz
cardinales mouent ea que sunt ad finem. Alia
est differentia q theologicarū virtutuz

Intellectuales 4
Mortales 3
Consuetudiniales 2

finis et obiectum est ipse deus. sed cardinalium virtutum finis est deus. et non obiectum proprie. Item virtutes theologice habentur per infusionem. cardinales vero per acquisitionem. Item virtutes theologice moventur ad opera ex rationibus sumptis ex iure divino. sed cardinales a iure naturali. Item virtutes theologice attendunt quantum ad actus interiores. sed cardinales quantum ad opera exteriora. Item theologice non habentur sine donis. cardinales vero sine donis possunt haberi. Item theologice sunt discretive actuum in deum. cardinales vero sunt discretive actuum in proximum. Item in theologice sic quod habitus generat actus. Sed in cardinalibus est e converso. quod ibi actus generat habitus secundum quod dicit philosophus. Quales inquit sunt actus. tales sunt habitus.

De virtutibus theologice in genere La. XVII

Cono de recreacione imaginis 2. 3. theol.

Firma quantum ad superiorē partē in qua desinit imago trinitatis reificari habet per tres virtutes theologicas. Un̄ sicut imago creatoris consistit in trinitate personarum et unitate eentitatis sic imago recreacionis consistit in trinitate habituum cum unitate gratie. Per hos autem tres habitus virtutum anima fertur in summam trinitatem secundum tria appropriata tribus personis. Intra quod fides dirigit in summe verum credendo et assentiendo. Spes vero in summe arduum innitendo et expectando. Caritas autem in summe bonum desiderando et amando. Virtutes theologice differunt inter se multipliciter. Primo secundum actus proprios. Nam fides facit deo assentire. spes deo confidere. caritas sicut deum diligere. Secundo differunt ratione subiecti. Nam fides est in rationali. spes in irascibili. caritas est in concupiscibili. id est ambe sunt in voluntate. que propter similitudinem actuum accepit nomen harum potentiarum. Tercio differunt ratione obiecti. Nam fides est circa verum. spes circa arduum. caritas circa bonum. Quarto differunt ratione effectus. Nam fides in presentia dei sequitur. spes in celum usque committatur. caritas per benigne amplectatur. Quinto differunt ratione finis. quod per fidem deus cognoscitur ut veritas. per spem habetur ut eternitas. per caritatem diligitur ut bonitas.

2. 3. exemplum in dicitur. Vnde dicitur. in dicitur.

De fide Capitulum XVIII

Fides secundum apostolum est substantia rerum sperandarum argumentum non apparentium. In hac diffinitione fides dicitur substantia scilicet fundamentum stans edificatio spirituali. quod est gratia et gloria. Ipsa namque fides facit iam aliquam rem sperandas in nobis subsistere per gratiam. et facit tandem per gloriam. Vel ideo. Fides est fundamentum gratie et glorie. quod ipsa est primus habitus virtutum. Primus dico non temporis sed nature. Rex sperandarum dicitur quod fides per assensum facit in nobis subsistere res sperandas. Argumentum dicitur id est arguens mentem. quod fides inclinatur intellectum ad credendum ea que non apparent. propter quod dicitur fides potius argumentum quam conclusio. quod fides probat de non apparentibus que sunt et non probat. Non apparentium dicitur quod fides sua luce et veritate manifestat ea que non apparent. Preterita quidem. quod secundum apostolum. Fide intelligimus aptata esse secula. Presentia vero: quod sicut ait augustinus. Demus inquit deo aliquid posse et nos intelligere non posse. Futura autem quod per fides credimus resurrectionem mortuorum et huiusmodi. Fides dicitur multipliciter. scilicet habitus informatus caritate illuminans mentem ad credendum. Actum. Fide purificans corda. Qualitas in formis. Iacobus. Fides sine operibus mortua est. Hortus fidei. Augustinus. Fides est credere quod non vides. Facilitas credendi. Barthelemy. Non inveni tantam fidem in israel. Devotio fidei. Barthelemy. O mulier magne fides tua si. Articulus fidei. Un̄ in symbolo archanas. Hec est fides catholica ut credamus et confiteamur. Sicut in alia scientia quedam sunt antecedentia ut suppositiones. Quedam vero sequentia: ut conclusiones. Quedam autem sicut media ut propositiones probantes. Ita in doctrina fidei quedam sunt ad modum supponunt ut universalia antecedentia articulos scilicet quod scriptura condit et exposita sit inspiratio spiritus sancti. et quod vera sint que loquitur deus in scriptura et per sanctos suos et huiusmodi. Quedam ad modum conclusionum. ut ea que ad mores pertinent. scilicet fornicationem esse mortale peccatum: et huiusmodi. Quedam ad modum propositionum. ut sunt articuli fidei. Nota quod fides est quasi

*Opus
Sicut
Sicut*

ad p[ro]p[ri]et[ate]m fidei actum h[ab]et
quintus A

Libert quintus

media inter opinionem et scientiam. quia opinio habet se ad unam partem contradictonis cum formidine alterius partis. Fides autem se habet ad unam partem contradictonis sine formidine alterius partis. et sine cognitione. Scientia vero se habet ad unam partem contradictonis sine formidine relique. et cum cause cognitione ac per media necessaria. Unum et scientia est necessarios et ita patet quod fides participat cum utroque.

Ad fidei perfectionem pertinent septem.
Primum est quod sit prime veritati innixa. sicut fides moysi qui se negavit filium pharaonis eligens magis affigi cum populo dei quam temporalis peccati habere iocunditates.
Secundum quod sit charitate formata: sicut marie magdalene: quam fides salvam fecit. et cui dimissa sunt peccata multa: quoniam dilexit. m.
Tertium quod sit deo totum servida: sicut illius mulieris: cui dixit dominus Sit mulier magna est fides tua. **Quartum** quod sit bonis operibus probata: sicut fides cornelii. **Quintum** quod sit fortitudine roborata. sicut fides stephani. laurenium et aliorum martirum qui per fidem fortes facti sunt in bello. **Sextum** quod sit bedictoria decorata sicut fides abrahe. **Septimum** quod sit humilitate subiecta. sicut fides beati virginis: que ait. Ecce ancilla domini: fiat mihi.

Nota quod fides magis innititur auctoritati quam rationi. quia secundum grecos. fides non habet meritum cui humana ratio prebet experimentum intelligentie sufficiens. Quamvis enim fides rationibus firmetur: tamen nec talibus nec etiam experimento sensibilis debet quis credere contra fidem sicut patet in eucharistia. ubi et visus et gustus et tactus. et olfactus dicit esse panem et vinum: sed fides debet esse corpus et sanguinem christi. Augustinus quod intelligimus inquit demus rationi. quod credimus: demus auctoritati: quod opinamur demus errori. Nota quod duplex est cognitio de deo. scilicet naturalis et accidentalis. Naturalis cognitio duplex est. scilicet ante peccatum quoniam homo aperte cognoscebat deum in creaturis. Item post peccatum. et hoc per speculum in enigmate. Accidentalibus vero cognitio triplex est. Prima est acquisita per rationes naturales quam habuerunt philosophi. et de scientia. Secunda que habetur testimoniis scripturarum et miraculorum. et hec cognitio

dicitur fides informis. Tercia est que habetur per infusionem gratie gratum facientis. et dicitur fides formata. et per tales cognitionem assentit anima prime veritati propter se et super omnia. ubi adveniente ea: perunt omnes cognitiones accidentales ad minus quoad actum. cum ei alie cognitiones veniunt in animam tunc fides tamquam velocior precepar motus omnium. Et fides sit de non apparentibus. et difficile sit oculis credere. necessaria sunt duo ad hoc ut firmiter credatur veritas. Primum est illustratio veritatis animam elevans. Secundum est rectificatio auctoritatis animam firmans. quod primum est per fidem. secundum per scripturam autenticam et per spiritum sanctum edictam. Auctoritas enim prebet fulcrimentum fidei: et fides assentit auctoritati. ubi quod verum per christum est. propter quod et splendor et verbum dicitur. quia mentem per fides illuminat. et veritatem per doctrinam ostendit. Hoc quoque sciendum quod una tantum fides est tam in presentibus quam etiam preteritis quam etiam in futuris licet magis clara sit et explicata in eis que sequuntur christum quam in eis que precesserunt eius adventum. sicut novum testamentum clarius est quam veteris. quod enim nos credimus esse factum: antiqui patres credebant futurum. exceptis illis articulis: que adhuc restant complendi. sicut est resurrectio mortuorum: et iudicium extremum. et remuneratio beatorum et punitione reproborum.

De effectu spei Capitulum XIX.

Fides multa bona facit in homine. Primo salvat. Unde dicitur in eucharistia magdalene. fides tua te salvam fecit. vade in pace. Deinde purgat. Actu. Fide purificans corda eorum. Contra mundum pugnat. Debre. Sci per sedem vicerunt regna. Postulata impetrat. Unum mulier magna est fides tua: fiat tibi sic vis. Perseverantiam dat. Aplos Tu as in fide stas. Tria preteritis habere. Fide moyses grandis effectus negavit se filium et justificat. aplos. Credidit abraham deo: et reputatum est ei ad iusticiam. Beatificat. Unum quod vidisti me in thoma credidisti. et. Superfundamentum fidei edificat. Quidam autem coramplatis: quia quod coramplatur sine fide quam

*De virtute ad primam
fidei vel unum
fidei virtus aucto
ritatis*

*De virtute
fidei*

*Octo effectus fidei
sa*

50

11

*Manuale h[ab]et 28 sup[er] ante p[ri]m[um]
2 post p[ri]m[um]*

Corinthios 2[us] 27

Corinthios h[ab]et 28 sup[er]

Acquisita 2

28 naturalis

28 testimonii + naturalis

28 iustitia

Liber quintus

si q̄ nititur videre solem sine oculis Qui/
dam argentum predicationis. quia qui p̄
dicat sine fide non loquitur eū q̄ fm̄ deuz
est fidelem sermonem. Quidam lapides
preciosos beatorū opeꝝ. qz qui bene opaf
sine fide est: sicut qui facit structurās sup
arenā. Item aliū edificant ligna. scz amoꝝ
rem ardentioꝝ temporaliū. Itē aliū fenū
scz sumū delectationū cardinaliū. Aliū sti/
pulam scz ocioꝝ verboꝝ opeꝝ infirmo
rum. Isti quidem saluant merito funda/
menti: sic tamen quasi per ignem quo exu
retur edificium nō idoneū tanto fundamē
to. Fides habet quosdam effectus eēntia
les 7 principales: vt est facere filios dei: et
facere dignos vita eterna. 7 facere siles do
7 purgare animam a tenebris. scz peccati.
7 infidelitatis. 7 isti effectus sunt a deo. A
lios habet effectus voluntarios 7 secūda
rios: vt est credere 7 dirigere opera aliarū
virtutum 7 imperare omnibus suo modo
7 isti effectus sunt a libero arbitrio

De articulis fidei Caplm XX

In respectu habeatur ad eos q̄ sim
bolum ediderūt: tū articuli sunt
duodecim ad numerū duodecim
apostolorū. Si autē consideremus q̄ radicali
sunt credenda: tunc articuli sunt triū. quo
rum spectant septem ad diuinitatem. 7 vñ
ad christi humanitatē. Et hec signata sūt
in septem stellis 7 in septem cadelabris au
reis. in quorum medio filius hominis am
bulabat. Sunt igitur septē articuli fidei q̄
pertinet ad diuinitatem. Primus est eē vñ
nū deū. qui notat ibi Credo in deū. Secū
dus est patrem eē deū. ibi patrem omni po
tentem. Tercius est filiū eē deū. ibi. Et i e/
sum christū filium eius vnicū dñm nrm̄.
Quartus est sp̄m̄ sanctū eē deū. ibi Credo
in sp̄m̄ sanctū. Sic patet q̄ pdicti articuli
sunt de vñitate diuine eēntie 7 trinitate p
sonarū. Quintus est credere remissionem
peccatorū his qui sunt in ecclesia. ibi Sā
ctam ecclesiam catholicam scōꝝ cōmunio
nem. remissionem peccatorū. Sextus mor
tuorū resurrectio. ibi. Tercis resurrectōez
Septimus est beatorū remuneratio. sub q̄
p̄benditur 7 malorū punitio. ibi. Vitaz
eterna. Et isti tres vltimi articuli ad diuī
nitatem p̄tinēt. qz virtute diuinitatis sit re

missio peccatorū: que est anie vñificatio. 7
corpoꝝ resurrectio. atqz corpis 7 aie simul
glificatio. Alij septē articuli p̄tinēt ad p̄t
humanitatem. Primus est credere filiū
dei cōceptū de sp̄sctō. ibi. Qui cōceptus est
de sp̄sctō Scōs est filiū dei natū ex maria
virgine. ibi. Natus ex maria virgine. Ter
cius est filiū dei pro nobis mortuū in cru
ce. ibi. Passus sub poncio pilato. cruci. 7 m
Quartus: filiū dei descendisse ad inferos
fm̄ aiām. ibi. descendit ad inferna. Quintus
filiū dei resurrexisse. ibi. Tercia die resur
rexit a mortuis. Sextus eūdem ascendisse
ad patris equalitatem. ibi. Ascen. ad ce. se.
det ad dexterā dei patris oīpo. Septimus
filiū dei iudicaturū bonos 7 malos. ibi. In
de ventur⁹ est iudicare vi. 7 mor. Isti triū.
articuli colliguntur ex simbolo quē apli e/
diderūt. Articulū primū 7 secūdū de diuī
nitate posuit petrus. 7 andreas posuit ter
ciū. Quartū bartholomeus. Quintū simō:
Sextū ioh̄es. septimū matheus. Itē primū
articulū de humanitate christi posuit iaco
bus maior: 7 etiā scōm. terciū ioh̄anes. q̄
tū thomas. quintū matthias. sextū iacobus
minor. septimū philippus. Tria sūt simbola
Primū ap̄lorū: scōm niceni cōcilii. tercium
athanasij. Primū factū est ad fidei instru
ctionē. scōm ad fidei explanationē. terciū
ad fidei defensionē. Nota q̄ aliud est cre
dere deū. aliud credere in deū: aliud credē
deō. Quoniā credere deū est credere ipsū
eē. Credere autē in deū: est credēdo amare eū.
7 credendo in eū ire. ac membris eius in
corporari. Credere vero deo est credere ver
bis ei⁹.

De spe Caplm XXI

Spes est certa expectatio future be
atitudinis ex di grā 7 meritis p̄ri
is pueniens. In hac diffinitōe n̄
sumitur certitudo demonstratiōis in q̄ ple
ne vni parti consentitur. sed certitudo opi
nionis qua vni parti consentitur. qz ratio
p̄bari videtur. nec tñ omnino sed cum for
midine. Hui⁹ autē expectatiōis causa p̄i
cipalis est di grā: 7 nō nra merita. qz 7 opa
nra nō sunt meritoria nisi ex di grā. Sine
meritis tñ aliq̄ d spare nō ē spes: sic ait gre
gorius: sed presūptō. In pdcā diffinitōe dif
finiē mor⁹ spei 7 nō virtus. s; virt⁹ spei dif
finiē sic. spes ē audacia mētis d largitate di

Supra q̄ fectū
p̄t p̄t q̄ fectū
les 7 am̄ p̄t

De Numero
dolorū p̄t

Septem ad diuī
nitatem p̄t

¶ Liber quintus

Domus spes

accepta habēdi vitā eternā p bona merito
 ria Inter fidem z spem differētia talis est
 Fides enī est de preteritis z futuris. spes.
 autez de futuris tantum est. Fides est de
 bonis z malis. spes autem de bonis tan
 tum est. Fides est de bonis: tam sibi: q̄
 aliis. spes autē de bonis sibi tm̄. Lōuēt nū
 in h̄ q̄ tā fides q̄ spes d̄ inuisibilis? Et cer
 titudo sp̄i ex tribus orit̄. s. ex diuina largitate
 ex abūdiātia meritoz. ex p̄gustatōe et nozū
 Nota q̄ spes putē viatoz sic ē cū certitu
 dine opiniois: vt dcm̄ ē. spes autētoz q̄ s̄
 in purgatorio: z q̄ fuerūt in limbo ē cū cer
 titudie scie Tū declāt aliq̄ mō a spe p̄rie
 dcā. Spes vero q̄ fuit i stephano brō: qū
 vidit celos aptos. z q̄ fuit in paulo: qū dix
 it. Scio cui credidi z cert̄ sū. Et q̄ fuit i a
 dā an̄ pctm̄ fuit cū certitudie visionis. tū
 satis debilior: q̄ in celoyū spes sit sumpta
 adhuc ē min⁹ p̄rie dcā. Et his ptz q̄ i p̄i
 a nō est spes. qz b̄ritudo ē oim bonoz siml
 toza possessio. vñ ibi nihil est futurū qd spe
 retur. Et licet sc̄s sit adhuc futura resurre
 ctio corpm̄ fm̄ rem: tū p̄is ē fm̄ cognūdez
 Spes at̄ sic futurū respicit q̄ puat tā p̄ntiā
 rei: q̄ cognitōz: p̄out spes p̄rie sumit du
 plex est spes. s. suffragiū: z p̄rie auctoritat̄.
 P̄ria ponēda ē in sc̄is. Sc̄a i solo dō est
 Et hec ē triplex. s. venie. psal. In te dñe spez
 rani: nō cōfūdā in eter. Bie. psal. Sperā
 em i dño mīa circū dabit. Ste. Prouerbi.
 Qui spat i dño: saluabit. Effect⁹ spei mul
 tipler ē. P̄rio a tribulatōe liberat. psal. In
 te sperauerūt p̄ies n̄i: spauerūt z libast̄ eos
 Exemplum de susanna z daniele. Comfor
 rat. Nach. q̄ pereūtēs septē filios subvni
 us diei tpe cōspiciēs m̄ bono an̄io ferebat
 p̄pter sp̄e q̄ nā in deū habebat. Hēiemele/
 uat. Isaie. Qui sperāt i dño: mutabū: forti
 tudinē. assumāt pennas. vt a quile zē Sal
 uat. psal. Qui saluos facit sperantes in se
 z palia m̄strat. psal. Oculi oim in te spe
 rant: z tu das illis escā t̄poz in tpe oportu.
 Spes cōparatur multis mōis vel rebus.
 Dicitur ei galea. Ad Thez. Et galeā sp̄z
 salutis. Anchora Hebre. dr. de spe. Qm̄ si
 cut anchorā habem⁹ aie tuam z firmam.
 Medicina. psal. Sperās in dño nō in fir
 mabo: Bēma. Prouer. Bēma gratissī
 ma expectatio p̄stolantis Solaciū. Debe

Ut fortissimū solaciū habeamus q̄ p̄fugi
 mus ad tenēdū p̄positā nobis spem. Las
 uis. Glosa sup illud psal. Spera in deo.
 Per spem intrat ad videndū id qd credit
 Lignū vite. Sapie. Si corā hoibus tor
 menta passi sūt: spes illoz immortalitate
 plena est De charitate Ep̄lm̄ XXII
Charitas fm̄ ap̄lm̄ diffinitur sic.
 Charitas est finis precepti de cor
 de puro z cōscia bona z fide nō fic
 ta. Et sumit h̄ finis z sumatōis qz caritas
 est cōsumatō sine p̄scō ois p̄cepti. P̄ōt etiā
 dici finis terminatōis p̄ceptoz. qz oia opa
 q̄ sūt i p̄cepto tendūt ad charitatē vt magis
 ac magis habeat. De corde puro. i. intelle
 ctu puro. dicit glosa. et sumit h̄ intellectus
 pacu intelligēdi fm̄ quē causat mor⁹ cha
 ritatis. Quāto ei qd deū magis intelligit
 tāto magis diligit. nisi alias impediāt Et
 ita hec p̄pō de notat causam efficientēz Et
 cōscientia bona id est spe. qz qui purā ha
 bet cōscientiā secure sperat. Et fide nō fic
 ta. i. similita vel nō fragili sed inter aduer
 sa fortis. Prosper in libro de vita contem
 platiua describit sic charitatem. Caritas
 est vt mihi videtur recta volūtas ab omni
 bus terrenis ac p̄ntibus prozsus auersa.
 iuncta deo inseparabiliter. z vnita igne q̄
 dam sp̄s sancti a quo est. z ad quem referē
 incensa. inquinamēti omnis extranea cor
 rptionis nescia. nulli vicio mutabilitatē
 obnoxia. super omnia que carnaliter dili
 guntur excelsa. affectionū oim potissima.
 diuine contemplatiōis auida. in omnib⁹
 semper inuicta. summa actionū bonarū.
 salus moz. finis celestium preceptorū.
 mors criminū. vita virtutum. virtus pug
 nantium. palma victozū. sanctarū mentū
 arma. causa meritozū bonozū. premiū z
 perfectozū. sine qua nullus deo placuit.
 cum qua non potuit aliquis peccare. Fru
 ctuosa in penitentibus. glorioza in perse
 uerantibus. leta in proficientibus. victo
 riosa in martiribus. operosa in omnibus
 om̄ino fidelib⁹. et qua q̄cquid est bono /
 peris viger. Caritas est mater virtutū.
 quia sicut matris est nutrit̄: sic caritas vir
 tutes z bona opa nutrit. Dicit etiā caritas
 forma. qz sic mediāte forma potētia exit i a
 ctū: sic mediāte caritate p̄tutes z opa exēūt i

De caritate

De caritate

*Caritas est mater
forma*

Libert quintus

Radix

Vinculu

Caput

Finis

Caritas diffinitio
actiosa dicitur

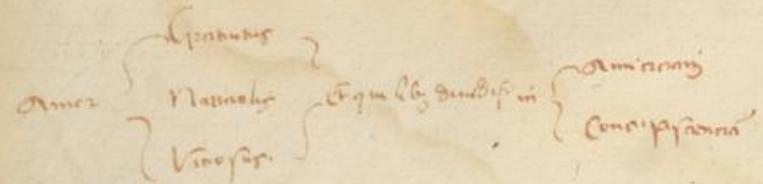
actum vtilem. Caritas dicitur radix. qz sicut a radice pcedit humorz viriditas. sic a caritate virtutu z opoz viuitificatio. Caritas dicitur vinculu. habz ei ratione vnien di diuersa. sic caritas. Col. iij. sup oia aute caritate habetes q est vinculi perfectionis. Un qui habet vna habet oes. Caritas dicitur caput. qz sicut caput mebris sensu et motu influit. sic caritas virtutibus motuz operadi meritorie cofert. Caritas dicitur finis quo quiescitur. Finis vero quo quiescitur deus est. in quo mediate charitate quiescimus. Caritas quatru ad acti diffinitur quatuor modis. Prio sic in tercio libro sententiarum. Caritas est dilectio q diligitur deo ppter se. z prim ppter deum z in deo. Secundo sic. quid est charitas nisi vita copulata amatu cu amato. Tercio sic fm augustinu. Caritas est virtus q videre deum z perfrui desideram. Quarto scdm augustinu. Caritas est virtus q animi nri rectissima affectio est. Hanc diffinitionu pria dicitur in comparate ad deum. Secda in comparate ad eius possessore. Tercia in comparatione ad terminu. Quarta in comparate dilecti ad dilectum.

Disticta est inter charitate z alios amores. Capitulum XXIII

51

Amor triplex est. s. gratuitus naturalis z viciosus. Amor gratuitus est laudabilis. qz virtus habet finem principale bonu incomutabile. hic diuiditur in amicitiam. et concupiscentiam. Scdm amicitiam diligit quis deus purissime n respiciens vtilitate sua sed bonitate amici. hoc modo diligit homo plus deum q seipm. Scdm concupiam diligit vero deus. qz remuneratione in eo expectat. Amor naturalis neqz laudabilis est. neqz vituperabilis. z habet finem indigentia vel vtilitate pria. Iste si multo diuiditur in amicitiam z concupiam. Scdm amicitiam diligitur hoc amore nos z nram pfectionem z nram cōseruationem. Et magis ea que magis sunt necessaria vt caput p quo totu corp supponimus. hec cois nobis z brutis est. Scdm concupiam vero diligitur deus. qz necessitati nre subuenit vel subueniet. qz hoc amore no diligitur res ppter se. sed ppter vsum ei. Un hoc modo plus diligit ho sed dilectio naturalis

qz deum. Amor viciosus vituperabilis est. qz peccatu habet ei finem voluptate siue dilectionem in creatura siue vanam delectationem. Dicitur amor diuiditur etiam in amicitiam z concupiscentiam. Scdm amicitiam diligitur hoc amore delectatione creature ppter se. quis in nobis no habeatur. Scdm concupiscentiam vero diligitur voluptate creature ppter nos. Amor itez multiplex est. s. naturalis erga se. pius apud parentes. Iocundus erga socios. iustus apud oes. violentus erga inimicos. sanctus erga deum. Ite dicitur est inter amorem z caritate z dilectionem. qz amor ppter se est nature. z deus amor qsi amorz vnio. hic quiescat appetitu in re amata. Dillectio est amor primi. z deus dilectio quasi duo ligas. Sociat ei amorem ad amatu in amore. vt scz mutuo se diligant. Caritas est amor in deum. hec amicu determinat z indicat omnibus cariore. Un deus charitas qsi caritas vnitas. vel qualificari deo faciens. Alia dicitur inter predicta: qz amamus deum ppter se. diligitur eum sup oia. Caritas vtz qz concupiscitur. s. ppter se z sup oia. Diligere deum in hoc differt a dilectione primi. qz diligere deum est velle ei bonu qd habet. scz qz sit potes z sume bonu. z hmoi. Ite diligere deus est velle eius pcepta seruare cu intente fruendi eo. Ite diligere deum est velle ipm possidere z possideri ab ipso. Ite diligere deus est voluntate dei voluntati sue in omnibus pferre. Diligere vero proximu e velle sibi vtilu bonu no p eentia: s. p gram. Ite diligere proximu est successum bonu ei optare z qzrere. Ite diligere proximu id e velle idem nolle in bono. Ite diligere proximu est ei velle hoc qd sibi. Est itez dicitur inter dilectione dei z primi. qz deum diligitur in se z ppter se. primum vero diligitur in deo z propter deum. Quando dicimus esse duplicem charitatem. scz. dei: z proximi. hec duplicitas non intelligitur quantum ad habitus: sed quantum ad actus. quia vno habitu charitatis diligitur deus: z proximus. Caritas quandoqz dicitur habitus. Apostolus Caritas dei diffusa est in cordibus nris. Quandoqz motus. Lanticoz. Ordinauit in me charitatem. Quandoqz signum. Un maiorem charitatem nemo habet. i. nisi signu caritatis. Qnqz tercia psona i tri

multiplex amor
dilectio dei z proximi

Liber quintus

nitate. Joh Deus charitas est. Et sic sumit psonalr. Quis sumit eñcialr. z sic tota trinitas dr charitas. Quis sumit pferuore charitatis. An dimissa sūt ei peccata mltā: qm̄ dilexit multum.

De effectu charitatis Caplm XXIII

Charitas peccatū expellit. An Lu. 11. Dimissa sunt ei pctā mltā qm̄ Legē custodit. Apol. Qui diligit primū: legem impleuit zc. Deū boi iūgit Jo. Qui manet in charitate in deo manet z deus in eo. Venit virtutibus ornat. Apol. Charitas patiens ē benigna est. Perfectionē ad ducit. Apol. Adhuc excellentiorē viā vobis demonstro. Glam tribuit. Jo. Si quis diligit me. zc. z sequitur Ad eū veniem⁹ et mansionē apud eū faciemus. Dilectōe dei dignū efficit. Jo. Si quis diligit me: diligitur a patre meo. Caritas in cordib⁹ nostris diffunditur cū ad primū dilatatur. Effunditur per pdicationē: z p opera mie Infunditur p illuminationē grē Sapfū: dicitur per opera perfectionis z superogationis. Per charitatem venit deus ad hoies in incarnatione z in hoies in grē collatōe. Per ipam charitatē currūt hoies ad deū bona opatōe. z pueniūt ad deum in gloriōficatione Amoris est vulnerare. qz intima cordis penetrat. Cañ. Vulnerata charitate ego sum. Languidū facere. z hoc p desiderium eñdi cū amato. Cañ. Punctione dilecto qz amore lāqueo Inebriare. qz sic tēdit in amati qz suūpius oim rez pter illū obliuiscitur. Lanti. Comedite z bibite et inebriamini. zc. Ligfacere. qz cor in diuina dulcedine sic resoluit qz appetitus cū appetibili mirabili amicitia vnitur. Cañ. Anima mea liquefacta est. Amor habet vim diffusiuam in bona operatione. vnitiuā in primū dilectione. transformatiuam in iustificatione. Item aliter hoc oñditur. qz vim habet diffusiuam: vt patet in rerū creatōe vnitiuam. vt patet in christi incarnatione. transformatiuam vt patet in gloriōficatione

Quib⁹ reb⁹ caritas cōparat Ca. XXV

Charitas est bonoz principiu. qz a deo. ipa est bonoz mediū. qz finis. Ipa ē bonoz finis. qz ppter d. Vel aliter. Caritas dicitur bone operationis principiu qz mouet ad illud Bre

gor⁹. Caritas operat magna si est. Dicitur z mediū. qz opera in format Dicitur qz finis: qz opera dirigit. z ad finē debitus perducit. Quō charitas dicitur finis. scilicet dū qz triplex est finis. s. cōsumptōis. cōsummationis. terminationis. Primo mō charitas est finis peccōz. qz illa psumit Scōdō mō charitas ē finis pceptoz. qz illa pficit Tercio: tā vita eterna qz etiam ipse de⁹ ē finis nostri laboris. Sed vita eterna debz esse terminus quo quiescitur. Deus vero terminus in quo quiescitur. Caritas dicitur forma virtutū mltiplr. scz. qz mouet omnes virtutes ad opera exteriora p qz pficiuntur virtutes z merent augeri Scōdō qz oēs virtutes mouentur ad finē charitatis. scz ad bonū Caritas enī habet bonū p finē obiecto. Alie aut virtutes habent bonū non p obiecto: sed p fine tm̄. z ille finis virtutū pfectionē denotat. Tercio: qz charitas augmentat virtutū delectationē z tollit fastidium. z alleuiat onera ppter ipsius desiderium. Quarto qz cōplet aiām z pficit. nō qdē in eē nature. s. i. eē gratuitoz meritoz. Caritas mltis rebus silis dicitur qz comparat auro. qd formaz tribulatiōis pbat. Aurore quam sequitur dies eternitatis Arche noe. in qua qui non fuit inuentus perit. Arbori bonos fructus proferēti. Ale ad celestia subleuantī. Bitumini a nimā deo coniungenti. Clauis celū aperientī. Corone mentem decoranti. Capiti sensum z motū influenti Caritas enī influit sensum. i. rationē merendi alijs virtutib⁹. Influit etiam motum id est affectum mouendi meritoz diei mentem illuminanti Ebori thronū deo exhibenti. Fumi do qz trabenti. Firmamento aquam voluptatis ab aquis eternitatis diuidenti. Fonti mētem irriganti. Gemme aiām ornanti. Gladio flammeo paradisu custodiendi. Igni affectū accendenti. Jugo suauiter prementī. Nanne de celo descendenti. Rose rubenti. Radici humorem grē quem a sūsmo trahit ad virtutes transmittēti. z sic nutriantur z conseruentur in bono Soli fulgēti. thesauro latēti. Vinculo rōes oēs diligēdi. in dilecto colligēti. vino inebrianti. Vt si peccatoz multitudinē cooperientī. Argentō vulnera letalia curanti.

S 2
Caritas est forma
e e

S 3
De multiplica opam
aone caritatis

Caritas est } principiu
                  } mediū
                  } finis } Consumptio
                          } Consumptio
                          } Terminatio quo

Quatuor gradus amoris in ordine diligendi

De excellentia charitatis.

Capitulum XXVI

*Invento oculis
est caritas*

Charitas excellit alias virtutes in multis. Primo in dei conformitate. Johan. Diligam⁹ deū: qm̄ ipse prior dilexit nos. Secūdo in spūali dignitate. Richardus de sancto victore. Charitas est regula virtutū. Tercio in preciositate. qz est aurū de opbir. Quarto de speciositate. qz est planeta veneris z anime pulchritudo. qz sicut pulchritudo exterioris hominis est ex decenti membrorum ordinatione z venustate coloris. sic pulchritudo anime est ex decenti ordinatione actū et habitu venusto: hoc autē facit caritas i ania cuius actus ordinatus est z venustus habitus. Quinto in supportatione laboris. Auguf. Omnia grauiarimmania lenia facit amor. Sexto in vigorositate. Lanticozum Fortis est vt mors dilectio. Septio in vtilitate. Augustin⁹ Habe charitatem z fac quicquid vis. Octauo in dulcedine. qz charitas fm̄ actū suū facit delectari nos in deo non solum in patria: sed etiam i via.

De signis dilectionis Cap. XXVI.

Signa dilectionis sunt: qz amicus amicū libenter audit. libēter de ipso loquitur. sepe de ipso cogitat. Si neredio sibi obsequitur. Corpus z res p illo exponit. Offensas cauet. offensū placat. Eo gaudet prosperitati. dolet aduersitati. gaudet d sua pntia dolet d absentia. diligit z odit qd ille. Non ei placere. timz qz displicere. Trahit alios ad eius amicitiam. munera ab eo data non alienat. Eo filijs suis acquiescit. petit ab eo fiducialiter. Qualiter quis scire possit. vtrum hay beat charitatem. nota qz quidam sciunt se non habere charitatem vt qui sunt in actu peccandi vel in pposito. Quidam dubitāt se habere. qz rationes habent pro vtraqz parte. vt sunt illi qui incipiunt facere illud qd in seest. Quidam putāt se habere. sicut. q multa bona opera fecerūt: z diu abstinerūt a peccato. adhuc tamen sustinet motus reptationis z imaginantur turpia. Quidaz experientur se habere charitatem vt illi: q gustāt diuinā dulcedinē in quibus fere fomes extinctus est. et quasi vl̄ semper bona faciunt vel affectant. Quidam certi sunt se

Quatuor gradus amoris in ordine diligendi

habere: vt quibus deus reuelauit: qualis fuit apostolus paulus

De gradibus amoris.

Capitulum XXVIII.

Gradus amoris sunt isti. Primo est diligo me ppter me. iste amor non est bonus. Secūdo cū diligo deum ppter me. hic est mercennarius z tunc erit bonus si principalis finis erit deus. Tercius cū diligo deū ppter se id ē qz bonus: hic valde bon⁹ ē. qz talis amor vno im̄ oculo. id est dextero deum respicit. Quartus cū diligo me ppter deū. hic est optimus. qz in tali amore nihil querit homo de suo etiaz in seipso sed solummodo q dei sunt. Super omnia diligendus est deus qz cū ipse sit primū: ex hoc ipso est summū z hoc ipso q summū: summe bonum. Et hoc ipso q summe bonū est: summe beatū. Et hoc ipso q summe beatū est: summe beatificatiuum est. Et hoc ipso summe fruendum. Et hoc ipso est ei summe p amorem inherendū. z in eo tamqz in fine quiescendū.

Tria generaliter diliguntur. scz vtile delectabile honestū. Propter primū diligēda z tribulatio qz vtilis: ppter secūdū diligēda ē virtus amplius qz honesta. Propter tertium diligendus est maxime deus qz delectabilis. Immo ppter hec omnia diligend⁹ est deus. qz ipsum diligere est vtile delectabile z honestū. Gradus charitatis in quantum ipsa tollit peccatum sunt isti. Primo tollit charitas peccatum mortale: non quantum ad habitum sed quantum ad actum. Liberat eni a peccato mortali: sed non a potestate cadendi in illud. Secūdo modo charitas tollit peccatum mortale quantum ad actum et ad habitum: sed veniale neutro modo sicut patet in aliquibus sancificationis. Tercio charitas tollit peccatū mortale vtroqz modo z veniale quo ad habitum non tollit: sed quo ad actum. Talis fuit charitas in beata virgine ante conceptionem christi. Quarto charitas tollit vtrū qz vtroqz modo. sic fuit in beata virgine in conceptione et post. Tūc enim fuit in ipsa sublat⁹ fomes peccandi totaliter. Quinto tollit charitas vtrūqz vtroqz modo z insuper omnes miseriam. sed hoc fiet in patria. Perfecta est charitas quādo est habitu magna mo

Quatuor gradus amoris in ordine diligendi

Libet quintus

tu in terioz directa. opere exteriori sollici/ ra. Radice stabilita. seruoze discreta dulce dine consolatoria. Diligitur deus toto corde. id est intellectu sine errore. tota ania id est voluntate sine cōtrarietate. tota men te. i. memoria sine obliuione.

De ordine charitatis. Caplm XXX

ORdo charitatis scōz augusti. est di ligere. Primo quod supra nos ē. i. deū. deinde qđ intra nos est quod nos sumus. post hoc quod iuxta nos est. id est proximum. Ultimo quod infra nos est. id est pprium corpus. In eodē gradu cō tineri debet corpus proximi qvtrūqz tenz rationem inferioris boni respectu spirit⁹ nostri zc. Scđm ambrosium diligendus ē primo deus. secūdo parentes. deinde filij post domestici. vltimo inimici. sed hoc de exhibitione quidam intelligunt. Aliquis diligitur magis altero multipliciter. scz. maiori affectu: sic super omnia diligend⁹ est deus. sed inter homines magis diligen di sunt parentes qđ filij. deinde consangui nei scđm gradū cognationis. Maiori af fectu. sic plus diligendi sunt filij qđ paren tes. sed eqz parentibus prius succurrendū est magis indigenti. Ad maiorem gratiā: sic magis diligendi sunt: qui magis se ad gratiam abilitant. Ad maiorem glam: sic diligendi sunt scđm gradu participandi bonum gratie. Nota qđ idem est ordo di lectiōis nature z gratie. hoc excepto qđ hō dilectione naturali magis diligit se qđ deū sed econuerso est in dilectione gratuita. Preterea sciendum qđ idem ordo charita tis qui scđm augus. est in via: erit in patria quia cū gloria perficiat naturam. quicqd non est imperfectiōis in natura manebit i gloria.

De dilectione proximi Caplm XXX

Utuo se debent homines diligerē quia omnes sunt membra vnus corporis ch: isti mistici. qz vno spū scōz viuificantur spūaliter. et vniuntur qz vnam fidem habent. qz vnuz baptisma re ceperūt. qz vnū habēt z patres dñm. qz ad vnū tendūt regnum. Dilectionem primi suadet ius nature. Pathei. Quecūqz vel tis vt faciant vobis homies. zc. Ius scrip ture. Vñ Diliges dñm deum tuum. zc.

Exemplū creature. quia simile sibi congan det. z omne simile diligit sibi simile. **B**eli us est diligere qđ diligi quadruplici rōne.

Primo quia quod diligitur scimus. sed qđ diligitur. nescimus: sed credimus. Se cūdo quia qđ diligitur pprie virtutis est. sed qđ diligitur aliene. Tercio qz cū dilis gim⁹ alios obligamus. cū vero diligitur aliis obligamur. Quarto. qz cū diligitur: meremur nobis. cū aut diligitur: aliū me rentur sibi. Per dilectionē proximi effici mur imitatores chrisi Job. Hoc est pcep tum mcū vt diligatis inuicē zc Saluatorz discipuli. In hoc cognoscent omnes. quia mei estis discipuli. Contēplatores dei. Jo. Qui diligit fratē suum: in deo manet z vi det deum. Societas fraterna vtilis est ra tione subleuationis. Prouer. Vt soli qm si ceciderit. Rōne consolatiōis. psal. Ecce qđ bonū et qđ iocūdū. Rōne exercitationis Seneca. Sp ante oculos tuos ponēd⁹ ē aliquis: cuius exemplo proficias. qz nisi ad regulam praua non corriges. Prouerb Ex modica scintilla augetur ignis

De dilectione inimici. Caplm XXXI.

Intra dilectionem inimicorū nota qđ alia est dilectio affectus z alia ef fectus. Dilectio affectus duplex ē quia alia ē innocentie alia beneficentie. Di lectione innocentie tenemur diligerē ini micos. quia non debemus eis optare ma lū in qstū malū. sed eis in quantū expediēs est vel reipublice. Affectus dilectionis be neficentie duplex est scz principalis z secū darius. Affectus principalis est velle ini micis z optare bona spūalia sicut est grā et gloria. Hoc modo tenemur affectu dilige re inimicos. Affectus aut dilectionis be neficentie secūdarius est optare in inimicis bona tpalia. hoc modo non tenemur sem per diligerē inimicos. quia non expedit sp eis habere bona tpalia. Eodem modo di stinguendū est de dilectione effectus. qđ si militer est innocentie et beneficentie. Pri mo modo tenemur omīs diligerē inimicos quia tenemur eis mala nō inferre. nisi for te ppter bonū persone. vel reipublice. Se cundo modo distinguenda est dilectio be neficentie. Quia si est beneficiuz spūale ne cessarium ad salutem: tūc tenemur inimic⁹

Mel⁹ est dilige re
omne qđ pppine
diligi zc.

Spūitus 37 d. l. 10
87 m

Vt l. 10. 37

Quomodo dilige re
sunt Inimici

Rationes dilige re

Affectus 73 dux
Dilectio dux
Effectus 75 dux
Innocentia
Beneficentia
Innocentia
Beneficentia

Conclusio

Tenentur Tenentur diligere appetit inuicem et benefi-
ciorum pro bono. Tenentur Tenentur illis ydria
2o tenentur illis diligere Efficit Innocentius si ex
peditur beneficium
Tenentur Tenentur illis ydria
Tenentur Tenentur illis ydria
Tenentur Tenentur illis ydria

Liber quintus

illa d impedere sicut ozare p eis. no quidez
in speciali sed in communi. ita scz vt no ex-
cludamus eos ab orationibus communi-
Si vero est beneficium temporale ad hoc
non tenemur: nisi in casu necessitatis.
Nota tamen qd duplicem possumus habe-
re inimicu. scz persone nostre et ecclesie. In-
gitur inimico persone bnfacere pfectiois
est nisi inquantu beneficiu ipi vel alteri oc-
casionale nocuum est. qz in tali casu sub-
trahere beneficium vtile est. Inimico aute
ecclesie bnfacium subtrahere pfectius est et
melius: nisi quando p beneficium sperat
reconciliand e. Ex predictis patet qd op-
tare bona teporalia inimicis ecclesie imp-
fectionis est nisi per accidens. s: quando cre-
ditur per hoc conuertendi. Inimicis ve-
ro persone optare bona pfectionis est: ni-
si per accidens. s: quando putantur eis vel
alijs fore nocua. Nota qd licet amicu dili-
gere sit magis debitum: tñ inimicu dilige-
re magis est remissionis pene meritorium
et ad alia multa valet. Primo: qz magis ac-
cedit ad perfectione. Maioris eni virtus
est: qz magis gratuitu. Secundo: qz motus
charitatis in inimicu magis est meritori-
remissionis pene. et hoc rone difficultatis. li-
cet in amicu magis sit meritorium vite et
ne rone intentionis. Amor eni naturaliter/
uentiozem habet motum charitatis: sicut
et dispositio materialis cofert forme. Ter-
cio qz inimicu diligere expressius signu ca-
ritatis est: quia cõtra motu nature est. Vñ
et valde difficile est: nisi assit gra p qua vni-
catur natura. Nota qd ille cui iniuria facta
est non debet reconciliationem querere ex
debito necessitatis. sed si facit: complet de-
bitum perfectionis. Unde dicitur Crisostomus.
q talis debet reconciliationem querere: vt
duplicem glam consequatur. Vñ. qz in-
iuriam passus est: altera qz prior rogauit

Magis meritorium est
diligere inimicu qd
amicum.

Nemo est qui querat
a latro.

De virtutibus cardinalibus in genere. Capitulum XXXII

Quæ virtutes cardinales rectificant
anima in suis viribus. Nam pru-
dentia rectificat rationalem. forti-
tudinis irascibilem. temperantia concupisci-
bilem. iusticia vero rectificat oēs vires. Ip-
sa enim iusticia comprehendit virtutes o-

dinantes ad proximum vt est equitas et li-
beralitas: et ordinantes ad seipm: sicut est
penitentia: innocentia. Et ordinantes ad
deum sicut est latra pietas. et obedientia.
Propter hoc iniusticia dicitur circueos
vires: et q non tm est virtus spūalis et spū-
lis: sed etiam generalis comprehendens to-
tius anime rectitudinem: cū ipa dicatur re-
ctitudo voluntatis. Item p virtutes car-
dinales hō instruitur in operibus. et cõtra
vicia armatur. Primum fit duplx. qz instrui-
tur quoad se per prudentiam: et quoad pri-
mū. p iusticiam. Secundū fit etiam duplx
qz homo armatur in pseris ptpantia. et
in aduersis p fortitudinem. Item dicit au-
gustinus q prudentia est in eligendis. for-
tutudo in tolerandis. temperantia in ven-
dis. iusticia in distribuendis. Item dicit
augustinus. q prudentia est in pcauendis in-
sidis. iusticia in subnēdo miseris. for-
tutudo in pferendo molestis. temperantia
in cohercendo delectationibus prauis.
Sic auq. in musica sua. q succedet prude-
tie cõtemplatio. fortitudinis: firmitas ad herētie
tempantia: mensura radilcois. iusticie: de-
bita ordiatio ad deū et proximu. Iste quatuor
virtutes appellatur cardinales. qz sic
ostium vertit in cardie: ita in his vertitur
et regit vita hois. Vocantur et politice. qz
hoiem ordināt in vita ciuili. nisi diuinit
infundantur. Dicitur et humane. quibus
mano studio acquiruntur. Appellatur et
psuetudinales: quia non ex vno actu: sed ex
psuetudine nascuntur. qz et honestas hūa-
na magis se exercitat in istis: sicut et scōru
deuotio se magis erercitat in virtutib. the-
ologicis. Nota q prudentia est scire qd pos-
sit. temperantie est non presumere quod nō
possit. fortitudinis est facere qd possit. iu-
sticie est plus velle: q̄ possit. Iste virtutes
suos habent gradus perfectionis: sicut qd
aliter possident eos: incipientes aliter pro-
ficientes. et aliter perfecti. Dicuntur enim
iste virtutes q̄bz politice sicut q̄bz gurgurita
hominis quo ad opa exteriora: put pugnat
contra vicia: et hoc modo sunt incipientis
uni. Purgatorie dicitur sicut q̄bz iam sunt
victoria viciozum: et consistūt partiz intra
partim extra: et sic sunt pficientium: Dicū-
tur et purgati: animi: sicut q̄bz iam deuictis vi-

Effectus ydria cordina luc
Virtute gualer

Quatuor gradus Cardinalium
virtutum modaliter ydria
Police
Purgatorie
Purgatorie
Exemplar

Liber quintus

cū quiescit homo. ita q̄ raro primi mot⁹
insurgunt. z hoc modo pertinent ad perfe
ctos Exemplares dicuntur. put sunt i mē
te diuina. nam sicut omnium rerū deus ex
emplar est: ita z ydec virtutū in christo cō
sistunt

De prudentia. Caplm XXXIII

Prudencia scōm q̄ est virtus poli
tica est: vt ait macrobius ad ratōis
normaz que cogitat queq̄ agit. v /
niuersa dirigere. ac nihil preter rectum vel
le vel facere. Prudentia vero scōm q̄ ē vir
tus purgatoria est: vt ait idē mūdūz omnia
que in mundo sūt diuinorū contēplatione
despicere. oēm anime cognitiōem in sola di
uina erigere. Prudentia vero put est virt⁹
purgati animi est sola diuina nosse. z ea tā
q̄ nihil sint aliōd intueri. Prudentia sane ex
emplaris est ipa mens diuina: cui omnia
nuda sūt z aperta. Partes prudentie scōm
Tullii. intelligentia. puidētia. memoria.
Intelligentia vero virtus est: per quam a
nimus prospicit ea que sunt. Pruidētia
autē est virtus: vt idē tullius ait. p quā
videtur aliquid futurū anteq̄ factum sit.
Memoria est scōm eūdez per quā repetit
quis ea que facta fuerant. Nota q̄ duplex
est iudiciū ratōis. scz. diffinitiuū z discre
tiuum. Iudiciū discretiuū est quo rō iudi
cat aliquid esse faciendū vel non faciendū
circa tale iudiciū est scientia z non vir
tus. Iudiciū vero diffinitiuū est virtus
quo ratio imperat aliqd fieri vel nō fieri.
z circa illud est virtus. Vñ in primo iudi
cio se habet scientia circa operatōes bonas
vt cōsiliarius. in secūdo vero iudicio se ha
bet virtus vt imperator: prudentia habet
regere ceteras virtutes in actionibus suis
scōz oēs partes philosphie moralis. que
sunt ethica. monastica. z yconomica. et po
litica. Quaz pria scz ethica mores quo ad
seipsū instruit: secūda scz yconomica fami
liam disponit. tertia scz politica vrbes z re
gna regit. Triplex est prudentia. Prima ē cor
dis. z hec est in dispositōe pntiū. z in reco
gitatione preteritorū: z in pñsione futuro
rum. Deutro. Utinā saperēt. s. pñtia. z in
telligerent scz pñtita. ac nonissima pvide
rent scz futura. Secūda est oris. z hec est i

moderatione sermonū. Prouer. Qui mo
deratur labia sua: prudentissimus est. psal
Pone dñe custodiam ori meo. zc. Tercia ē
opis. z hec consistit: vt ait tullius in fuga
mali. z in electōe boni. psal. Declina a ma
lo: z fac bonū. Nota q̄ alia ē mūdano pru
dētia. alia humana. alia diuina. Prima est
in tpalibus cōquiredis. secūda i commo /
do carnis. tertia in obsequiū s diuinis. Of
ficiū prudentie est actus aliarū virtutū diri
gere: sicut supra dcm̄ est. Bern. Discretio
non tam virtus est q̄ auriga virtutū. Nol
le facere nec posse falli: vt dicit seneca. Res
scōm veritate estimare. Seneca. tunc per
rationē recte viues: si diuina prius existies.
si dignitate m reb⁹ non ex opinioe multo
rū: sed ex eaz natura cōstituas. Nobis cō
missa ad dei gloriam z proximi edificatōz
dispensare. Luce. Quis putas est fidel ser
uus z prudens zc. Mutabilitatem fugere
Seneca Scio te i quibusdā pseuerare de
bere. qz cepisti quedam te nec incipere.

Detemperantia Ca. XXXIII
Emperātia scōm macrobiū purā
virt⁹ politica: est nihil appetere pe
nitendū. in nullo legem moderatō
nis excedere. sub iugo rōis cupiditatē do
mare. Tpancia put est virtus purgatoria
est oia relinquere in quātū natura patitur
que corporis vsus requirit. Tēperātia p /
ut est virtus purgati animi est terrenas cu
piditates nō reprimere. sed penit⁹ obliui
sci. Temperātia put est virt⁹ exēplaris est
quedā in se ppetua intentōne conuersatio
Partes tēperātie scōm tullii sūt tres. s. cō
tinentia. clementia. modestia. Continen
tia scōm eūde tullii est virtus p quā cupi
ditas cōsiliū gubernatōe regitur. Clemen
tia est p quā motus animi in oditū alicu
ius temere concitati benignitate vel byla
ritate pñet. Modestia est virtus p quā
pudor honestus carā z stabilez pparat au
toritatem. Spēs tpancie sūt tres. scz so
brietas. continētia z modestia. Prima cō
sistit circa gustū in quo ponit modū sobri
etas. Secūda circa tactū consistit quantū
ad vim generatiue. cui ponit modū casti
tas. Habet enī homo vehementē appetitūz
conseruādi se in eē indiuidui p nutritiua.
z cōseruādi se in eē speciei p generatiuam.

k 2

Intelligentia

Prudentia
Pruidētia
Memoria

Partes Temperantie

Continentia

Clementia

Modestia

De bonis
Sper Temperantia Capulus
modesta

Liber quintus

Magis p...
P...
P...
P...

Sepem efortis
Dignitatis Temperantia

Isti autem appetitus restringuntur p so /
brietatem et continentiam. Tercia consis /
tit in dictis et factis. Factum autē prout
hic accipitur: pertinet ad tres sensus: et cir /
ca eoz prias materias. scz visū, auditum
olfactū. Pertinet etiam hic factū ad tactū
non quidem qui est in generatiua: sed ad
alios tactus: quoz organa sunt man⁹ ad
percutiendum vel capiendum: et pedes ad
ambulandū. in omnibus istis moduz po /
nit modestia. Dignitas temperantie in b
est: q animam decorat. quia sicut in natu /
ris forma decentior est q materia: sic i mo /
ribus plus commendat modus q ipsa ac /
tio. ppter hoc comparat soli temperantia.
q medi⁹ planetariū est. et decentior inter om /
nes. Veritum cumulat. quia medium te /
nuere beati. Unde dicit. q non verbis me /
remur: sed adverbis. id est non in eo q ali /
quid facimus: sed in eo: si bñ facimus. I /
sta patet in illa vidua: que obtulit duo mi /
nuta: magis comendata est q qui magna /
dona miserūt in gazophilacium. Uic /
los appetitus refrenat: sicut supra dictum
est. Unde comparat freno et remo et lime. q
supfluum rubiginis tollit de ferro. Actio /
nes temperat: fm q apłs instruit dicens.
Ratōnabile sit obsequium vestrum. De /
dium seruat. Bernar. Tene medium: si n̄
vis perdere modū. De hoc medio dicitur
Medio tutissimus ibis. Istud medium
voluit nos dominus tenere: quādo fecit
enam nō de capite vel de pede: sed de costa
Et quando fecit hominē partim corpora /
lem: et partim spūalem: vt dignitate nature
esset sub natura angelica. et super corpore
am creaturam. Cristo assimilat qui stetit i
medio discipuloz. sedit in medio doctorū
suspensus est in medio latronū. locatus ē
in presepio in medio duoz animalium. vi /
sus est a iohanne in apo. Ambulans i me /
dio candelabroz aureoz. Naturam cōser /
uat. quia natura in medijs delectatur. per
extrema corrumpitur. Uñ philosophus.
Excellencia sensatoz corrumpit sensus.
Ferculis eternis cibatur. Unde temperan /
tia comparatur ligno vite. quod erat i me /
dio paradisi

De fortitudine
Laplm XXXV.

Fortitudinis fm Dacrobium p
ut est virtus politica. Est animuz
supra periculi metuz agere. nihilq
nisi turpia timere. tolerare fortiter aduer /
sa vel prospera. Fortitudinis purgati
mi est passiones ignorare non vincere. ve
nesciat irasci: et nihil cupiat. Fortitudinis
purgatorie est animo non terreri a corpore
recedentem. nature altitudines abhorre
Fortitudo exemplaris est quia semper idē
est. nec aliquando mutat. Partes fortitu /
dinis scdm tullium sūt quattuor scz mag /
nificētia. fidētia. patientia. perseverantia.
Magnificētia scdm eundē est magnaruz
et excellētiarū rerū cū ampla quadam animi p /
positione cogitatio atqz administratio. Fi /
dentia est virtus: per quam in magnis et
honestis rebus multum in se animus ex /
spe certa fiducie collocatur. Patientia ē bo /
nestatis et utilitatis causa rerū arduarū atqz
difficilium voluntaria et diuturna perpestio
Perseuerantia est virtus in rōe bene cōsi /
derata stabilis et perpetua permāsis. N̄
ti sunt effectus fortitudinis. Prim⁹. qz de
hostibus triumphat. Bacha. Judas vt
fortissimus rē. Homini bona sua seruat.
Lu. Lum fortis armatus. rē. Tercius: qz
ditat. prouer. Banus fortū diuitias pa /
rant. rē. Quartus regnū celoz expugnat.
Harbei. Regnū celoz vim patit Quin⁹
est qz ornat. prouer. Fortitudo et decorū
du. Sextus in extremis assecurat. Prouer
bio. Leo fortissimus bestiaz. ad nullū pa /
ue. Septimus remuneratōnem expectat. p /
uer. Mulierem fortē qz inue. pcul et de. rē
Fortitudo cōsistit in quinq. s. in aggressi /
one arduoz. psal. Viri r̄ age. et confort. cor
Item in cōtemtu terrenoz. Hebre. Moy /
ses negavit se filium filie pharaonis ma /
gis eligens affligi cū poplo dei. In susti /
nētia tribulationū. Lan. Fortis ē vt mori
dilectio. In resistentia temptatōnū. apol.
Nemo coronabitur: nisi q. rē. In impu /
gatione vicioz. Job. Dilicia est vita bo /
minis super. Multa iuuant fortitudines
Primū est exhortatio. Uñ legitur de iuda
macha. qz armauit socios: non clipeo: nō
haste munitione. sed sermonibus optimis
Secundo exempla robustoz. Uñ legis /
tur de Eleazar o: fortiter elegit mori. p p

Fortitudo g...
Oto muam fortitudinem

Libert quintus

ternis legibus exemplam virtutis et fortitudinis posteris relinquit. Tercium exercitatio in pugnis. Unde legitur in iohanne quod dominus non deleuit statim hostes filiorum israel. sed reliquit aliquos: ut per eos haberent exercitium preliandi. Quartus est spes remunerationis. Paral. Confortentur manus vestre et non dissoluantur. Et item merces operi vestro. Quintus hostium debilitas. Grego. Debilis est hostis qui non potest vincere nisi volentem. Sextum orationis adiutorium. Exo. Lum eleuabat manus moyses vincebat filii israel. si autem mittebantur vincebat amalech. Septimum armorum spiritualium apparatus. Unde sampson vincebat philisteos in maledicta asinum. in temperantia et simplicitate. Octauus memoria domine passionis quod signatum est in dauid. qui contra goliath venit in baculo et funda. Nonum est cibum spiritualis. psal. Panis cor hominis confirmet. Regum Ambulauit belias in fortitudine cibi illius. Unde et petrus potatus spirituali gratia confortatus est dicens Oportet deo magis obedire quam hominibus. etc. Idem vero apostolus ante talem confortationem dicit. negando christum flectio hominem. etc.

De iusticia Caplm XXXVI.

Iusticie politice secundum macrobius est obseruare unicuique quod suum est. Iusticie purgatorie secundum eundem est ad unam huius positi viam unicuiusque virtutis officium conseruare. Iusticie purgati animi est ita cum supra mente sociari ut seruet cum ea sedus perpetuum imitando. Iusticie exemplaris est quod per benni lege a semper piterna operis sui commutatio non flectit. Partes iusticie secundum tullium sunt sex. religio. pietas. gratia. vindicatio. obseruantia. veritas. Religio secundum tullium est que superioris cuiusdam nature quam diuinam vocat curam cerimoniam affert. Pietas est per quam coniunctis sanguine et beniuolencie officium et diligens tribuitur cultus. Gratia est in qua amicitiarum et officiorum alteri memoria et remunerandi voluntas continetur. Vindicatio est virtus per quam ius et iniuria et omne quod obfuturum est defendendo: atque vltimando propulsatur. Obseruan-

tia est virtus per quam homines aliqua dignitate antecedentes cultu quodam et honore dignantur. Veritas est per quam immutata ea que sunt aut fuerunt aut futura sunt dicuntur. Nota quod iusticia tam est virtus specialis quam generalis. Unde habes supra de virtutibus cardinalibus in genere. Iusticia dicitur in libro sapientie esse per te tua multiplici ratione. Primo quia perpetuat animam stabiliendo eam in loco debito. scilicet sub deo et super corporales creaturas. Secundo quia manebit in patria secundum essentiam et secundum usum. alie vero cardinales virtutes et si maneant secundum essentiam in patria: non tamen secundum omnem usum. temperantia enim non refrenabit motus illicitos. prudentia non cauebit ab insidijs. fortitudo non aggredietur terribilia. Iusticia pueritur tripliter scilicet amore videlicet persone vel pecunie. Isaie. Et qui iustificatis impium per muneribus. Timore. Euan. Nolite time re eos qui occidunt corpus. Rancore. Euan. Sciens quod per inuidiam tradidissent eum. Plura mouent ad rectitudinem iusticie. Primum est rectitudo humani corporis. quia ingerens valde est in recto corpore curuum habere animam. Secundum est: ut ait augustinus iusticia est in corde hominis naturaliter. Tercium est: quod bruta animalia docent multa que ad iusticiam pertinent. ut innocentiam concordiam et huiusmodi. Quartum: scriptura. Ecclesiasticus. Usque ad mortem certa pro iusticia. Effectus iusticie est quod beatificat. Barthei. Beati qui esuriunt et sitiunt. Et petrus. Si quid patimini propter iusticiam beati. Exaltat. Ecclesiasticus. Qui operatur iusticiam exalta. Appetitum concupiscentie refrenat. Isa. Erit iusticia cingulum lumborum eius. Locum in deo preparat. psal. Iusticia et iudicium preparatio sedis tue. A morte eterna liberat. Prouer. Iusticia liberabit a morte. Coronat. Tbi. Reposita est mihi corona iusticie Remunerat. psal. Retribuet mihi dominus secundum iusticiam meam. Iusticia consistit in fide. Aplos. Credidit abraham deo: et reputatum est ei ad iusticiam. In oratione. psal. Clamauerunt iusti: et dominus. etc. In sancta meditatione Ecclesiastici. Beatus vir qui in sapientia sua morabitur. et qui in iusticia medi. In humilitate. Barthei. Sic de

82
Iusticia dicitur
83
Iusticia pueritur
84
Quatuor sunt Iusticia
85
Septem effectus
Iusticia consistit in
Iusticia dicitur

Religio
Pietas
Gratia
Vindicatio
Observantia
Veritas

Liber quintus

det nos adimplere omnem iusticiam. glo.
Perfecta est iusticia subdere se minori.
In eruditione Prover. Seminanti iusti-
ciam merces fidelis.

De donis. Caplm XXXVII

Licet oēs habentur dari diuinitus:
possent dici generalr dona dei spe-
cialr tñ 7 a ppriate septem sūt do-
na spūs sancti q̄ per ordinem ysaias enu-
merat a summo incipiens vsq̄ ad vltimū.
descēdēdo Septē dona sūt multiplicatōe
Primo: vt p hoc expellantur septem vicia.
Ita. s. vt timor expellat supbiā. pietas: in u-
diam. scia iram: q̄ est q̄si infania. Fortitudo
accidiā. consiliū auariciā. intellect⁹ gu-
lam: sapientia luxuriā. Secūdo dicunt
dona septē eē ppter expediēdas vires na-
turales. nam irascibilis indiget expediti:
tam in pspertis q̄ in aduersis. In pspis q̄
dem p timorē. in aduersis aut p fortitudi-
nem. Concupiscibilis indiget expediti q̄
tū ad effectū respectu primi. quod fit p pi-
etatez. 7 quantū ad affectū respectu dei. qd
fit p gustū. Sapie. Ratio qdē indiget expe-
diri in veritatis speculatiōe. quod fit p do-
num intellect⁹. 7 in veritatis electione: qd
fit p donū consiliū. atq̄ in electi executione
quod fit p donū scientie. Per hoc enim do-
num recte conuersamur in medio natiōis
p̄raue atq̄ peruerse. Tercio dicitur eē sep-
tem dona ppter regimē actiue vite 7 contē-
platiue. Vita cōteplatiua tria dona debet
habere. scz timorē ad reuerēciā maiestatis
intellectū ad intelligentiā veritatis. sapiē-
tiam ad gustū bonitatis. Actiua vero vita
debet habere pietatem ad agendū: fortitu-
dinem ad sustinēdū. sciam ad directionē.
pietatis. cōsiliū ad directionē fortitudinis
Plurima quoq̄ dona sūt ad intellectū spe-
ctantia. qz lux cognitionis multū expedit
ad dirigēdos pedes n̄ros in viam pacis
Vel recta ppter eandē causam fit donoz
combinatio: vt q̄si sp̄ adiungit vnū directi-
num cū alio. qd spectat ad actionē v̄l passi-
onē. Dicit gre. sup ezechi. q̄ sum⁹ p sapiāz
maturi. p intellectū puidi. per cōsiliū cau-
ti. p fortitudinē aiosi. p pietatem misericor-
des. p timorē humiles

De dono timoris. Caplm XXXVIII.

Timor est: vt ait Augus. fuga ma-
li. Species timoris sunt sex. Præ-
mus est naturalis: quo quilibet ti-
met naturaliter nocumētū nature. isleti-
mor nō est meritorius: nec demeritorius.
qz nō subiacet libero arbitrio. Et dicit natu-
ralis nō a natura instituta: s; destituta. qz
iste timor est pena p peccato primoz parē-
tum inflicta. hoc timor christus naturali-
ter mori timuit. Secūdo est timor hūi-
nus: quo scz q̄s timet nimis pelli sue. Iste
timor nascit ex nimio amore p̄ntis vite. et
est q̄nq̄ mortalitatis actus ei⁹. i. cū pot⁹ pec-
caret q̄s mortalr q̄ amitteret vitā suā. Et
quandoq̄ venialis est: vt cū quis pot⁹ fa-
ceret veniale peccatū: q̄ pmitteret se occi-
di. Tercius est amor mūdānus. quo scz a-
liquis timet nimis rebus suis. Dic nascit
ex nimio amore rerū tēporaliū. Et est q̄nq̄
mortal. q̄nq̄ v̄cial penit⁹ eodē mō q̄ dicitur
est de humano. Quartus est timor seruil.
quo scz q̄s timet peccare ppter gebennā p̄i-
cipaliter Quintus est timor initalis. quo
scz q̄s timet gebennā 7 dei offensā. vñ qua-
si duos habet oculos. vnū ad penam. aliū
ad deū. 7 hic est principalior. Sextus est
timor filialis: q̄ scz timet quis offensam dei
tantū mō vel separatōnem a deo. P̄terius
p̄dictoz timoz sic accipitur. Aliq̄s timor
est a spū scō: 7 cum spū scō: sicut timor ini-
cialis 7 filialis. Aliq̄s est a spū scō. 7 nō cū
spū scō: sicut timor seruilis. Aliquis est cū
spū: sed nō a spū scō: cū nō sit donū sp̄itū
sancti: sicut timor naturalis. Aliquis nec
a spū: nec est cū spū scō: sicut timor hūman⁹
7 mūdānus. quos nec spūs sancti gr̄a sc̄i
compatitur: nec p sp̄m sc̄m datur. Est ad-
huc alius timor reuerētie: q̄ solus inter ni-
mos erit in prima. sicut dicit in psal. Ti-
mor dñi sanctus pmanet in se. Reuerētia
vero est resilitio a considerata magnitudine
dei in p̄p̄iam p̄rauitatem. Timor dñi mul-
ta bona operatur. Primo peccatū expellit
Ecclesiā. Timor dñi expellit peccatum.
Sapiām gignit. Ecclesiā. Radix sapiēt
mor dñi. negligentiam abicit Ecclesiā. Iste
Qui timet deū: nihil negligit. Bene dicit
bilit. puer. Nisi in timore dñi tenueris te-
stāter cito subuertet domus tua. Sp̄ia
liter dicit. Psal. Non est inopia timentis

Timor dñi
timor dñi
septem

Manali
humilis
mundanus
Timor
seruilis
Initalis
Initalis
Reuerētie p̄p̄ia

Liber quintus

bua cũ Bona opera cumulat. Ecclesiasti. Qui timet deũ faciet bona. Eoz delectat. Ecclesiasti. Timor dñi delectabit eoz. Vita plonget. Ecclesiasti. Timor dñi apponit dies. Deuotionẽ irrigat. Ecclesiasti. Timor fõs vite. Eternaliter remunerat Ecclesiasti. Timenti deũ bene erit in extremis.

De timore seruili Caplm XXXIX

Timor seruilis donũ est spũs sancti nõ in a spũs scõ est. sicut auroza e a sole. nec in est cũ sole. timor seruil in locũ spũs scõ pparat. et cũ sicut seta filũ introducit. sed seta sic filum introducit ve ipm precedat. sed nõ vt cũ ipõ pmaneat. si cut ait aug. Timor seruilis est bonũ quo nemo bñ vit. qz licet habitus timoris sũnilis bonus sit in se. scõm quẽ etiã donuz spũs est. tñ actus eius quõqz est peccatũ. Timor itaqz seruilis duo facit. Primũ est: qz reahit a peccato metu pene tñ Rõe primi bonus est. sed rõe scõi distinguitur. Unde norandũ est: qz vsus timoris seruilis duplex est: scz vel cũ vitur quis eẽntia habitũ tñ. vl cũ vitur seruilitate. Primo mõ vsus eius bonus est. nã ille vsus e abhorreere penas eternas. quod bonũ est: cũ si etiaz in timore inicali. Secũdo mõ vsus ei? malus. qz sic vsus ei? eẽt vitare malum et cor actione. p penã cuius tñ affectus habereẽt in volũtate. z sequeretur effectus si speraretur impunitas: vt ait augustinus. Et sic intelligitur dictum augustinũ qz ait Qz timor seruilis bonus est: non tñ qz timz seruiliter bene agit. qz agere bonuz est ex bonitate facti. sed agere bñ. i. meritoze est ex bonitate agentis qui agit ex virtute charitatis z grẽ De timore inicali Ca. XL

Timor inicalis idõ. sic dicit? e qz e prio i cipiẽtũ qz adhuc i angustia sunt sup pctõ suo qdõ miserũt. sed bec angustia foras mittit qñ cõscia seruat ad plenũ: Perfecta quoqz charitas dõ foras mittit in inicaliam timorem in quãtũ habet naturã timoris seruilis fm hoc scz qz habet oclz ad penam. Timor eniz inicalis habet duos oclõs vnũ ad glam. qui est ei eẽntialis. aliterz ad penã qui est ei accidentalis. scz timor seruilis eẽntialis. Preterea timor inicalis abstinẽt a peccato veniali ppter penam purgatorij in q casu potest cõuenire cũ ptez

cro qui etiam timet penã purgatorij: inq̃tum est dilatorza gle: siue separatiua ad tẽpus. Duplex e amor. scz filialis vt quo diligim? deũ ppter se tñ. z mercennarius. vt quo diligimus deũ ppter se principaliter. z secũdario habito respectu ad mercedem. Huic duplici amori responder duplex timor. scz filialis z inicalis. Nã filialis timor responder timori filiali. Inicalis vero responder timori mercenario

De timore filiali. Caplm XLII

Timor filialis ppter timz offendere deũ qui etiam si ppter peccatũ non separatur a dõ: tñ a pctõ abstinẽtz ne ipm offenderet. Et in hoc differt timor filialis ab inicali. qui ppter e timor separationis. quia ppter conscientiaz pcti timet a dõ separari. Timor vero filialis tñ modo timet offendere deum. Alia est differẽtia. qz timor inicalis est imperfectoz. sed filialis perfectoz est Tertia est dñia qz cũ i timore pene duo sunt. scz punctio z cautela Ipsa punctio pertinet ad timorem inicalẽ. talis eniz punctio est eẽntia peccati de quo nescit an sit dimissum. Cautela vero pertinet ad timorem filialem. sicut eniz perfectus cauet peccatũ: qz deũ offendit. ita per consequens cauet penam. sed tamẽ per accidens. Timor filialis dicitur etiaz sanctus z castus

De dono pietatis.

Capitulum XLII

Donum pietatis consistit in tribus. scz in cultu dei. et in veneratiõẽ sacre scripture. z in honore proxioz Cultus dei consistit in pfessione diuine maiestatis. et hoc est theosebia. Veneratio sacre scripture consistit in hoc: vt ei firmiter credatur. vt sollicitè custodiat: vt fidelit dispensetur. Honor proximi consistit i reuerentia superioz. in conformitate equalium. in subuentione inferiorum

De dono scientie.

Capitulum XLIII

Scientie donum similem habet actum cum prudentia que est virtus politica: sed differũt in rõe agendi Prudentia eniz procedit ex principis iuris naturalis. scientie vero donum procedit ex principio fidei. Proprius actus

*Duplex amor
amor ppter deũ
amor ppter
mercedem*

*Timor
inicalis
filialis*

*Timor inicalis et
amor se ppter
filialis est timor
pne offendere*

*Donum pietatis
in tribus*

*Donum pietatis
in tribus*

*Donum pietatis
in tribus
in cultu dei
in honore proximi
in reuerentia superiorum
in conformitate equalium
in subuentione inferiorum*

Liber quintus

De prima beatitudine

Capitulum XLVII

Pupertas spūs sumitur hic p abo
stinencia ab amore mūdi. id est ab
amore carnalium voluptatum z
diuiciarū ac pprie excellentie. Hec tria con
plectitur amor mundi Unde dicitur in lu
ca. Pauperes sunt qui non querūt illece
broza. Super Math. quocq dicitur Pau
peres spūs sunt humiles: deum timentes.
Alia glosa dicit Pauperes sunt qui nihil
habent: z omnia possident.

De secunda Caplm XLVIII

Mitis ē sicut dicit oracius. q̄ nec patit̄
nec deducit̄ Est autem miritas ea
dem cū mansuetudine. Habet enī
et glosa super Math. q̄ mansuetus est
qui nullam animi amaritudinem sentit.
Et potest dici q̄ mansuetudo est species for
titudinis: z idem cum patientia. Differit
tamen mansuetudo z patientia aliq̄ mō. q̄
niam patientia est in sustinentia molestia
rum corporalium. mansuetudo vero in sus
tinentia contumeliarum

De tertia Caplm XLIX.

Luctus est lugere pro peccato: z o
dire ipsum / ita q̄ insurgamus ad
destructionem ipsius. Lugere at̄
de malo ut fugiamus ipsum in quantum a
uertit ab amoto: sic lugere est solius chari
tatis. Lugere vero de aliquo malo specia
li est cuiuslibet virtutis. Quilibet enī vir
tus luget de suo contrario.

De quarta.

Capitulum I.

Esuries iusticie est vehemens de
siderium iusticie: siue summi siue
boni. Esuries autē iusticie est beati
tudo potius: q̄ esuries aliarū virtutūz car
dinalium. quia per iusticiāz immediate cō
iungimur deo: quod non fit per alias car
dinales virtutes. Iusticia enim prout hic
sumitur comprehendit fidem: spem z cha
ritatem: que immediate iungunt nos dō

De quinta Capitulum II.

Misericordia est: per quam pro ter
renis celestia meremur Opera mi
sericordie sunt. xiiii. videlicet. vii.
corporalia. z septē spūalia. Corporalia sūt

hec. visitatio infirmoz. potatio sitientia
cibatio esurientium. redemptio captiuoz
vestitio nudoz. collectio peregrinoz. sept
tura mortuoz. Prima sep. de istis habem⁹
in euangelio. septimum de thobia. Opera
misericordie spūalia sunt hec. Delinquen
ti ignoscere: peccantem corrigere. ignorā
tem docere. titubanti consulere. mestū cō
solari. p salute primi orare. iniurias susti
nere. Et hoc vltimū p̄terea dicitur op⁹ mi
sericordie. quia responsio mollis z humil
patientia frangit iram. z hoc piū est. scz
furorem irati mitigare.

De sexta Caplm. liij.

Mundicia cordis est qua clarificat̄
cor: z mundificatur ad videndum
deum et ardentissime diligendum
Accipitur autem mūdicia cordis hic non
pro virtute: sed pro statu quodam: qui est
purgati animi

De septima. Caplm. liij.

Pax est status virtutis in quo est di
lectio in deo sine contrarietate vel
contradictioe carnis mundi z dia
boli. Vel si est aliqua: inefficax est. Vñ pa
ter q̄ pax est stat⁹ purgatissimi animi: fact
ficus magis attribuitur esse filios dei: q̄ a
lius. quia licet misericordia maxime assimi
let hominem deo quantum ad opera exteriz
ora: tamen quantum ad interiora magis assi
milat pax

De octava beatitudine Cap. liiij.

Octava beatitudo de qua dicitur:
Beati q̄ persecutionē patiūtur p̄
ter iusticiā. q̄m ipsoz est regnū ce
loz. Hec virtus scz sustinentia p̄secutionū
p̄ter iusticiā annexa est paci. Cū enī pa
cificus sit absq̄ contradicōne carnis. mū
di z diaboli. Patet q̄ idēz paratus erit su
per arectiam z temptationem mortis. Vñ
sustinentia mortis p̄ christo in eodem gra
du est cū pace. p̄ter hoc dicimus: q̄ octo
sunt beatitudines quantum ad efficiāz. sed
tantum septem quantum ad distinctionez
graduum. quoniam supra pacem non est
virtus alia. Dicit enim augustinus Pax ē
finis z consumatio omnū virtutum. De
taua beatitudo dicitur redire ad caput duo
bus modis. Primo: quia idem p̄mū sibi
p̄mittit qd̄ prime beatitudinis. s. regnū celoꝝ

Numero opm me

Pax q̄ virtus

552

*Octava Beatitudo q̄ p̄cedit
in caput 705. 2^a*

¶ Liber quintus

Secūdo quia omnes probat ab vltia vsq; ad primam vtz vere sint. Sic. Qualis vnusquisq; apud se latrat illata contumelia pbat. Ex pdictis colligit q; habitus virtutū cardinaliū pncipaliter disponūt ad exercitium actiue. Habitus vero donoz disponūt ad actus cōtemplatiue maxime. Habitus aut beatitudinū disponūt ad perfectionem vtriusq;.

De sensibus spūalibus. Caplm LV.

O Er sensus spūales pncipit aia spūalia. quia videt sponsi sui pulchritudinem sub ratione splendoris. Audit summā armoniā sub rōe verbi. Gustat summā dulcedinē sub rōe sapie cōpben-
dentis vtriusq; scz verbū z splendorē. Odo-
ratur summā fragrātiā sub rōe verbi inspi-
rati in corde. Tāgit summā suauitatē sub
rōe verbi incarnati. z inter nos habitātis
corporaliter. z reddentis se nob palpabile
z osculabilem p ardētissimā charitatē. Ex
pdictis patet: q; sensus spūales dicūt per-
ceptiones mentales circa veritatē cōtemplā-
dam: Que quidē cōtemplatio incipit a sen-
su: z puenit ad imaginatōes. De imaginatio-
ne ad rōem. De rōe ad intellectū. De in-
tellectu ad intelligentiam. De intelligen-
tia ad sapientiā seu noticiāz excessiua: que
incipit bic in via. z consumatur in gloria.

De fructibus spūs
Caplm LVI.

F ructus duodecim nō dicūtur no-
uus habitus. sed status consolati-
onū quibus consolatur spūs in-
froz. z iste delectatōes sequunt opera per-
fecta. Sunt aut isti fructus. charitas. gau-
diū. pax. patientia. longanimitas. bōitas.
benignitas. mansuetudo. fides. modestia
continentia. castitas.

De dulia z latria
Caplm LVII

L atria est reuerentia z seruitus do-
exhibita. Vñ si creature exhibet
honor deo debitus est ydolatria.
Latria cōprehēdit quinq; scz fidem. sapi-
entia. reuerentiam. sacrificium. z orōnem.
Prima duo sunt cordis. sequentia duo sūt
operis. vltimū est oris. Dulia debet crea-
ture in quantū est imago dī. Vñ dulia est
amor qui debet sanctis. Vñ de bīā virgīe

sciendū q; in quantū ipa est psona sancta:
debetur ei dulia: sed in quantū est mī dī de-
betur ei yperdulia. i. superior dulia. Sane
si psona cui debetur dulia est in plarōe cō-
stituta: debet ei reuerentia tm. q; consistit i o-
bedientia pceptoz. z in exhibitione bo-
noz. Si aut est psona simplex: debetur ei
reuerentia tm: que consistit in exhibitione
bonoz. Ipdulia debetur creature excellē-
ti: sicut est caro christi. beata virgo. crux xpi.
Vnde sciendū q; ligno vere crucis xpi in
q; pepēdit: debetur yperdulia etiā si non sit
figuratiū: vt signū crucifixi. quia instrumē-
tum fuit nostre redemptionis. Crucibus
autem factis in quantū sunt ligna vel res
tales nihil debetur. sed crucibus factis i
signū christi crucifixi debetur latria. Ima-
ginib; ei eadem debet adoratio que debet
z illis quoz sunt imagines. Vñ non ima-
gines in quantū sunt res facte. sed illa: q; pp
imagines sunt adoramus

De pceptis in genere.
Capitulum LVIII.

R eceptū est imperium faciendi
non faciendi. Pceptozum: alia
sunt affirmatiua. vt Honora pa-
trem. alia negatiua. vt Non mechaberis.
Pcepta affirmatiua stricte sumendo di-
cuntur pcepta. sed negatiua prohibiti-
ones. Pcepta affirmatiua obligant semp
sed non ad semper. Negatiua vero obli-
gant semper z ad semper. Pcepta decalo-
gi possunt intelligi: vel data: vel innata.
Primo modo pertinent tantum ad popu-
lum israeliticum. Secundo modo om-
nes obligant. quia quisquid continet de-
calogus explicite: hoc cōtinet lex nature
que scripta est in corde cuiuslibet implici-
te. Istud enim pceptum est legis nature.
Quod tibi non vis fieri: alij ne feceris. in-
cludit hec pcepta. Nō occides. Non fur-
tum facies. z huiusmodi. que decalogus
ponit explicite. Quedam pcepta tradū-
tur imperatiue. scz illa que sunt affirmati-
ua. Quedam autem indicatiue: scz negati-
ua. z hoc ideo. quia difficilius est facere
bonum: q; declinare a malo. Ples er in fa-
ciendo bonū requiruntur circūstantie. In q;
buldam pceptis pbi bet actus z affect: vt

*Sensu pncipiū
sunt pcepta
mentales*

*Sedem } Sedes
Sapientia }
Latria yper } Reuerentia } Operis
Sedes } Sacrificium }
Oratio } Oratio*

Septem medij
Luganuz

Lege nature
Precepto diuino
Voto decens
Consuetudine
Obis & Ordo

Liber quintus

patet in his: Non mechaberis. Non concupisces vxore proximi tui. qz appetit nimis ordinatus est ad illa. In quibusdam solū modo phibetur actus. vt cū dicitur: Non occides. hoc dico scdm formam tradendi non scdm veritatem intelligendi. Nā fm veritatem intelligendi omnia precepta ne gatiua cohercet manū & animū; Multis modis ligamur. scz lege nature. vt est diligere deum super omnia. & nulli facere quod nobis fieri nolūm. pceptis diuinis Sic ligabatur adam pceptis sibi datis. & iudei suis voto. qz fm augusti. Vouerit est voluntatis: sed reddere necessitatis. Vñ quibusdam etiam consilia sunt precepta. sicut religiosi: qui vouerūt talia decretis patrum vt est ieiunare aliquas vigilias scōz & huiusmodi. Consuetudine scdm q in francia primogenitus succedit in regno. Vñ datis prelatorū. Vnde sup cathedra moysi sederunt scribe &c. Lōscia: qz scdm augus. qd fit contra conscientia: edificat ad gehēnā. Numerus pceptoz sumitur sic. Quia quedam ordinat nos ad deū: quedā ad primū: quod deus insinuare voluit: qñ in duabus tabulis illa dedit. In p̄ia tabula st̄ tria pcepta que pertinent ad deū. Quorūz primū pertinet ad patrē. quia est de diuina vnitāte. Secūdū ad filium. qz est de incōmutabili veritate. Tercium est ad sp̄sā/ctum. quia est de sp̄ali vacatōe. In secūda tabula fuerūt septem pcepta ad primū pertinentia. Quoz primū est de exhibēdis bonis: vt est illud. Honora patrem: & ma. Reliqua sex sunt de cauendis malis. que inferri p̄nt corde. ore. vel ope Opere ledimus proximū tripl̄. ppter quod dantur tria pcepta. Primū est. Nō occides Secūdū. Non mechaberis. Tercū. Nō furum facies. Ore quoqz ledimus primū & contra hoc est illud. Non loquaris contra primū tuū falsū testimonium &c. Corde ledimus proximū dupl̄. quandoqz scz respectu rei rōalis. De hoc dicitur. Nō concupisces vxorez proximi tui &c. Quā respectu rei irrationalis. De hoc dicitur. Non concupisces rem proximi tui. &c

De primo precepto.
Capitulum LIX.

Receptum primū tres habet clausulas. Prima est. Non habebis deos alienos coram me. Ubi phibetur adorare creaturam sp̄alem. i. angelos. Secūda est. Non facias tibi sculptile. & hoc est imagines fictas. que nulli rei naturalis sunt replicatiue. Tercia est. Ne qz omnē similitudinē scz imaginem rei naturalis: & sequitur. Que est in celo desup: vt solis & lune. & que in terra deorsū. vt hominis. bouis: & similitū. Neqz eoz que sūt in aquis sub terra. i. pisciū. nō adorabis ea scz actu exteriori: neqz coles scz affectu interiori. Ex his patet: q non reprehēduntur christiani qui faciunt imagines: non quidem ad adorandū & colendū. sed ad memorandum. Donor autē qui exhibet sanctos non est latrie: sed dulie. Scdm rationē allegoricā Prima clausula huius pcepti ostendit iudeos & sarracenos esse ydolatras. quia deos habent alienos. Iudei qz dem messiam. i. antichristum. Sarraceni machometū. Contra scdm scz. non facies tibi sculptile faciunt heretici q nō credunt de deo: nisi q imaginationē & fantasiā con fingūt. Cōtra tercium faciūt mali christiāi qz supbus colūt similitudinē eoz q sunt in celo desup. Nā sup oia diligūt platurā. Auarus colūt similitudinē eoz q sunt in terra. Voluptuosi colunt similitudinē eoz q sūt in aq̄: s̄ ē delicias. Descōo. La. LX.

Secundū est Non assumes nomen dei tui in uanū. Sic phibet iuramentū & piurium: qd fit sine causa. Utriusq̄. s̄. p nullo iurās & falso iurās assumit nomē dei in uanū. Qz primus sine causa nomiae summā veritatem. Secūdus at nō iuram cōtemnit. Tribus modis peccat q̄s in piurio vel piurando contra conscientiam. vel iurando illicitum. vel veniendo contra iuramentum. Preterea sciendum q iuramentum quod quis facit contra conscientiam sonat in bla sp̄hemiam. vt quādo iurat q̄s per intestina dei vel similia que sonāt i tr̄ reuerentiā. sic qñ q̄s iurat p vulnera xpi. facit peccatū mortale. v̄ grauat v̄iale. etiā si verū ē qd iurat. Istō pceptū nō solū intelligit fm p̄cāz rōez lr̄le. sed etiā scdm intentiōnem moralem. Assumit enim nomē dei multipliciter in uanū. s̄. corde. ore. & ope. Loz

pm pcepti h
nos. lausulibz 10

552

51

De primo

552

Ordo
Ore
Opere

Liber quintus

de sicut mali qui nomine tantum sine re dicuntur christiani. qui licet sacramentum baptismi perceperunt: tamen sine re sacramenti. i. gratiam non habent. Ore scilicet mala iuratione. voti transgressione. predicatione que fit vana intentione et in deuota oratione De qua dicitur. Populus hic labiis me honorat. cor autem eorum longe est a me. Operum que propter nomine domini assumunt in simulatione operis exterioris: non in pietate cordis. Unde sumunt istud inuani. quia receperunt mercedem suam

De tercio Capitulo LXI

Quartum est: memento ut diem sabbati sanctifices. non facias omne opus. In hoc precepto quoddam est morale: ut vacatio que est ad deum orando. colendo. meditando. quoddam est ibi ceremoniale. ut assignatio diei septime que figurabat tripologicam cessationem a peccato. Allegorice quietem christi in sepulchro Anagorice requiem eternam in celo. Istud ergo preceptum tripliciter potest intelligi. Primo generaliter ut celsimus ab operibus. Secundo specialiter: ut celsimus ab operibus corporalibus que impediunt vacationem ad deum. Tercio specialissime: ut est in viris contemplatiuis: que ab omnibus mundanis se separant: ut totaliter deo vacent. Prima vacatio est necessaria. Secunda debita. Tercia perfecta. Sciendum ergo quod sabbatum dicitur requies siue vacatio ad deum: sic dies dominica potest dici dies sabbati. et quelibet dies cessandus est ab opere seruilium. i. a peccato. et ab opere impediente vacationem ad deum. Opera enim seruilium determinant ab ecclesiastica significatione. Opera mechanica agricultura mercatum placitum

De quarto Capitulo LXII

Quartum est. honora patrem tuum et matrem tuam. Huic precepto additur promissio: scilicet ut sis longeuus super terram. quia congruum est: ut seruatio vite aliene mereatur seruationem vite proprie. Unde dicitur in hoc mandato homo: qui est principium per generationem quoad esse nature ut per carnalis. Vel qui est principium promissio ministerium regenerationis quo ad esse gratie: ut prelati spiritualis Sumitur alio modo per non

firmam rationem propriam sed communem per sene qui dicitur pater etate. Vel per rege: que dicitur per defensione. Honor intelligi hic dupliciter scilicet in obedientia et reuerentia. Sed obedientia diuersificatur secundum diuersitatem partium. Quia per spirituali debemus obedire. in spiritualibus. prelati seculari. scilicet regii et popularibus reipublice. Patri carnali in dispositione rei familiaris.

De quinto. Capitulo LXIII

Quintum est: Non occides. Dicitur explicito omnis motus ire contra proximum siue ille sit cordis tantum. ut ira. siue oris. ut contumelia. siue operis. ut percussio contra mortem. Vel depilatio prohibetur hic deus occisio iniusta. Sed iniusta fit tripliciter. scilicet ex causa: ut in illo qui occiditur sine culpa. Vel ex ordine: ut eum ille qui non est minister legis occidit. Vel ex animo: ut quando minister quidam legis occidit. sed libidinem dicitur: non ex amore iusticie. Distinguitur homicidium genus dupliciter: scilicet verum quod dicitur corporale. et interpretatiuum quod dicitur spirituale. Homicidium spirituale duobus modis fit. Uno modo obmittendo: ut cum quis videt alium in extrema necessitate et non subuenit ei. interpretatiue dicitur eum occidisse. Alio modo committendo. et hoc quandoque corde. scilicet odio. Joh. Qui odit fratrem suum: homicida est. Quandoque ore. scilicet detrachendo: quia ille cui detrachitur: occidit in conscientia illius que audit detrachonem. in qua prius vivebat per bonam famam. Quandoque opere. scilicet malo exemplo alij occasione ruine prestando. et tunc interpretatiue dicitur illum occidere

De sexto Capitulo LXIII

Sextum est. Non mechaberis. In hoc precepto sicut dicitur Augustinus: prohibetur omnis illicitus concubitus. et illorum membrorum omnis illegitimus usus. De hac materia querere supra libro tercio: in capitulo de luxuria. et in capitulo sequenti.

De septimo Capitulo LXV

Septimum est. Non furtum facies. Hic secundum Augustinum prohibetur omnis correctio rei aliene ex cupiditate. Correctio rei aliene potest fieri licite tribus modis. Primo modo quando non ex causa

Vitium morale
sup omnibus ceremoniale

hic de honore
viri principis

Matre
Pater
Spouse
Emte
Defensione

In septi prohibet
viri auerere p[er] 3. b[er] n[on] b[er]
Linte

Liber quintus

piditate: sed obedientia sicut fecerunt filii israel auferendo vasa egiptioꝝ. Secūdo qñ fit ex cautela. vt si aliquis furetur gladiū furi osinesibi vel aliū noceat. Tercio qñ fit ex necessitate: vt cū quis esuriens furat panē quia in necessitate sunt omnia communia

De octauo Capitulum LXVI.

Octauum preceptum est. Non loq̄ris contra proximiū tuum falsū testimoniu. hic prohibetur om̄e genus mendaciū: sicut dicit aug⁹. Quod de/terminatur per tres differentias. Est enī mendacium p̄nciosum quod nocet. officiosum quod prodest. iocosū qd̄ delectat. Includitur etiam in hoc p̄cepto taciturnitas veritatis tempore necessitatis. tamē causa et oportunitas facit ipsam taciturnitatem veritatis esse licitam.

De nono et decimo preceptis.

Capitulum LXVII

Num preceptum et decimum est hoc. Non concupisces domū pr̄mi tui. Nec desiderabis vxores ei⁹ non seruū nec ancillam. non bouem. non asinū. nec oīa que illius sunt. Duo prohibentur hic. scz concupiscentia carnis i vxore pr̄mi: et concupiscentia oculoꝝ in re aliena. nā ad hec duo maxime inclinatur natura corrupta. ad vnū propter conseruationem sui in esse speciei. ad aliud p̄pter conseruationem sui in esse indiuidui. Hic nō p̄hibetur appetitus qui est ex corruptiōe fornicationis. vel delectatione sensualitatis. qz impossibile est qd̄ ille concupiscentie non sint in nobis. sed prohibetur appetitus qui est ex consensu rationis. Quamuis istud p̄ceptum ad duo determinet tm̄: tamē intelligitur ibi prohiberi vniuersaliter omnis concupiscentia male voluntatis.

De consilijs in genere. Cap LXVIII

Consilium put̄ diuidit̄ cōtra p̄ceptū est persuasio boni melior⁹ ad quod non tenemur. Consilia i ml̄tis differūt a p̄ceptis. p̄mo: qz ad p̄ceptum tenemur. ad consilia vero non. qz p̄cepta seruare est necessitatis. consilia vero voluntatis. Item lex verus dat p̄cepta. euangelii vero psuadet consilia. Item cōsiliū pertinet ad perfectos. p̄ceptū autē

ad perficiendos: sed promissio ad imperfectos. prohibitio vero ad peruersos. Precepta separant nos ab illicitis: sed consilia a concessis. Item per p̄cepta declinam⁹ peccatū: sed per cōsiliū declinamus occasiones peccandi. Item p̄ p̄cepta maxime negatiua penam fugimus: sed per cōsilia p̄mia cumulam⁹. Item cōsiliū seruatiū affert premiū. non seruatiū nō adducit suppliciam. Item ad p̄cepta constringimur ex debito: sed ad consilia nō: nisi ex voto. Itē cōsiliū p̄ votū fit p̄ceptū: sicut ait augustinus. Vouere inquit est voluntatis. reddere vero necessitatis. Item melius est deuotum in minoribus q̄ in deuotum i maioribus p̄missionibus inuenire. Vñ melius est nuda p̄cepta seruare q̄ se ad consilia obligare. et in his negligentē esse. Nota qz in legem moysaica fuerūt iudicia et ceremonialia et moralia. Lex autē euangelica iudicia temperabat partē auferendo. figurat euacuat. rerum veritates exhibendo. p̄cepta consummat adiungendo. Adde autem instructionem documentoz. p̄missionem premioꝝ. et p̄fectionem cōsilioꝝ. Et ideo dicitur lex moysaica differre ab euangelica. quia illa figuratiua: hec veritatis illa pene. hec gratie. illa litteralis: hec sp̄sialis. illa occidens. ista viuificans. illa timoris. hec amoris. illa seruitutis. ista libertatis. illa oneris. ista honoris

De consilijs euangelicis in sp̄e La. lxx.

Consilia que christ⁹ adiecit p̄ceptis ista sunt. Primum est pauperis qz consistit in abdicatione proprietatis. Unde lu. Qui non renunciauerit omnibus que possidet: non potest meus esse discipulus. Barthei Omnis qz reliquerit domū vel fr̄es aut agros et p̄pter nomen meū: centu. ac. De hoc iero. di. mo/nachus habens denarium: non valet obuium. Secūdū est obedientia. Vñ illud. super cathedram sedebunt scribe et pharisei. quod dicūt facite. opera autē eoz nolite facere. Barthei Si quis vult post me venire: abne. se. et Sciendū autē qd̄ duplex est obedientia scz p̄fecta que se extendit ad oīa que non sunt contradic̄tū vel contra regulam quā quis profess⁹ ē. et que dispensatōni prelati non subduntur. De hac obedien

Superioris legis no
euangelice vel x

pr̄m cōsiliū est
p̄ p̄cepta

et obedientia

Pr̄ceptum
Cōsiliū

*Dux obedientie
Trippem i hons
militum p form hie
Sylu*

tia. Bernar. Perfecta obedientia leges ne
scit criminis. non artatur. non pntinetur p
fessionis angustia. Ad hanc nullus tenet
debito necessitatis: sed solum perfectionis
sicut tenemur semper emulari carismata
meliora. Alia est obedientia imperfecta: sus/
ficiens tamen ad salutem. quia quis obe/
dit tantu in his que seruare promissit. vel i
his que in illis implicite continetur. vt sic
sunt illa: sine quibus religionis professio
no seruat. vt recipere officia z huiusmo
di. z talis obedientia necessitatis est. Luz
ergo dicit beatus benedictus in regula: q
si prelatus precipiat aliquid impossibile:
temprandum est facere. loquitur de obedi
entia perfecta. quam du seruat subditus i
his ad que non obligatur ad prelati pcep/
tum: consiliu est z magne perfectionis: z n
necessitatis. sed si seruat ad simplicem ad/
monicionem: tale quid maioris perfectio
nis est. Tercium consilium est castitatis.
de qua dicit euan. sunt eunuchi: qui seip/
sos castrauerunt. propter regnum celorum
Ad idem pertinet illud Barbei. Audistis
quia dictum est antiquis. non mechaberis
ego aut dico vobis. qui viderit mulierem
ad concupiscendam eam. zc. Dico n dicitur
q non solum damnabilis est consensu ad
opus mechie: sed etiam consensus ad dele
ctandum. ¶ Nota q concupiscere ex subi
to motu: veniale est: sed concupiscere ex de
 liberatione perficiendi. mortale est. Predi
cta tria consilia sunt spiritalia z substan/
tialia omnis perfecte religionis. quia suos
obseruatores elongant a malo: non solus
quantu ad culpaz: sed etiam qstum ad cau
sam. Omne namq malum oritur ex tripli
ci radice. scz ex concupiscentia carnis. z co
cupiscentia oculoꝝ z superbia vite. predca
vero tria consilia perfecte nos elongat ab
 hac radice triplici. ¶ Quartu consilium e
 charitas. Barbi. Diligite inimicos vros
 Illud quantu ad dilectionem affectus est
 preceptum: sed quantum ad dilectiones ef
fectus est consilium. quia inimico velle gra
tiam z gloriam necessitatis est: sed ondere
 illi signa benivolentie: hoc perfectionis z
 consilij est. Unde ad hoc non omnes tenet
 tur. Sane negare homini signa familiari
tatis quado veniam petit. vel quando ne

*31 Consilium est
Castitatis*

*Consensu ad dele
ctandum p hiber*

*2 Diligite inimicos
omnes p hiber
p hiber*

cessitas exposcit: vindicta est. Vel quado:
si ille qui hostis habetur: ad familiaritate
ingerit si habeatur presumptio q no simu
late vel irrisorie faciat. quia tunc diligit. et
inter amicos deputandus est. Sed q ali
quis vltro se ad familiaritates inimico in
gerit: hoc perfectionis est. Unde q aliqs
iniuriam passus reconciliationem querat
z amicitiam: non est debitum necessitatis
sine quo non est salus: sed est perfectionis
z consilij: quo magnum expectatur premiu
 Quintum est mansuetudinis. Barbei.
 Si quis te percusserit in vnam maxillam
 prebe z ei aliam. hoc sic intelligitur. paru
tus sis aliam patienter sustinere: z illis co
siliu est patientie respectu lesiois corpo
rum. Sed ad idem pertinet illud quod e
 patientie respectu ablatonis rerum. sicut e
 illud. Qui tecum vult iudicio contendere
 z tunicam tollere: relinque ei z pallium

¶ Nota q contingit sua repetere coram
 iudice fidei triplr. aut cum contentione et
 fraude. aut cu charitate. Primu nulli licet
 secudu vero licet infirmis z imperfectis. p
fectis aut non. Unde non repetere consi
 lium est infirmis. pfectis vero preceptum.
 Illis aut qui abrenunciauerunt pprietati n
 licet repetere sua vt sua. sed vt congregato
 nis. nec ppter se: sed propter commune bo
 num. Sextum consilium est misericordie
 z erogationis. vt illud. omni petenti te tri
 bue. et illud. si vis perfectus esse: vade z ve
 de omnia que habes: z da pauperibus.

¶ Nota q dare supfluu in extrema necessita
 te est necessitatis: sed dare quibus egemus
 est consiliu. Augustinus. Melius e min
 egere: q plus habere. ¶ At dicit dñs Dia
 que vultis vt faciant vobis homines: vos
 facite illis. sic intelligenduz est. quecumq
 vultis rationabiliter: z dictante charitate
 vt faciant vobis zc. ¶ Si peteremus rem
 aliquam: z non indigeremus: non vellemus
 rationabiliter dari nobis. ¶ Septimu co
 silium est de simplicitate vrbor. vt ibi. si
 sermo vester est. est. non non. cui sensus est
 si affirmatio vel negatio. est in ore / sit z in
 corde. Ad hoc consilium reducitur z illud
 audistis quia dictum est. non periurabis.
 ego autem dico vobis non iurare omnino

¶ Nota q iurare quantu ad infirmitate

*Sextum Misericordia opo
Septimu Simplicitas vrb*

Liber quintus

pertinet. permissionis est. non iurare autē
 q̄tū ad p̄fectionē p̄tinet: consiliū est. Prohi-
 bet autem dominus iurare per creaturā
 sc̄z per celum. per terram. per capillum. p̄-
 ter idolatriam. ne sc̄z credamus aliqd̄ nu-
 minis esse in illis. Funt tamen interdum
 iuramenta per euāgelium et cruce. i. per
 cum cui hec sunt dedicata. **O**ctavū est.
 de vitanda occasione peccati. Unde dicit
Si oculus tuus scandalizat te. erue eum et
 proi. a. t. f. m. augustinū nulluz mēbrum ad
 litteram erui p̄cipitur: sed occasio peccādi
 potest enī occasio esse et aspectu: et tūc ocu-
 lus scandalizat. cū autē sit bona intentōne:
 tunc oculus dexter est. vel potest esse occa-
 sio ex contactu. et cū bona intentione: tunc
 manus dextra scandalizat. Itē potest esse
 occasio peccandi ex alio: et hoc a consiliario
 qui dicitur oculus. vel ab adiutorio q̄ di-
 tur manus. et dexter qui est consiliarius v̄l
 adiutor in sp̄ialibus. Huiusmodi ergo si
 scandalizant: abijcienda sunt. qz occasiōes
 peccandi sunt fugiende. **N**onū consili-
 um est de rectitudie intentionis ac simpli-
 citate finis. Unde dicitur. Attendite ne in-
 sticiam vestrā faciatis corā hominib⁹: vt
 videamini ab eis. Item illud nesciat fini-
 stra tua quod fa. dex. t. Item sic luceat ope-
 ra vestra coram hominibus: vt glorificet pa-
 trem vestrū qui est in celis. De his nota. qz
 conuigit constituere duos fines sc̄z tēpora-
 lem et eternū. si eternus est finis vltimus:
 hoc bene licet. actio autem sp̄ialis: vt pre-
 dicatio non potest referri ad finem t̄palem
 ita qz illud tēporale etiam referatur ad de-
 um. quia non sunt faciendā mala vt eueni-
 ant bona quecūqz. et hoc ē: qz ait angustin⁹
 non debemus euāgelizare vt māducem⁹
 sed manducare: vt euāgelizem⁹. **N**ota
 etiam qz tenemur illos actus referre ad de-
 um quoz habemus dominium ex imperio
 rationis: vt est manducare. eligere. cogita-
 re et similia. sed non tenemur referre actus
 virium inobedientiu⁹ rationi. vt est nutri-
 tiua respiratiua. et huiusmodi. **D**ecimus
 consiliū est de cōformitate operis ad do-
 ctrinaz. vt ibi. alligant onera grauiā et im-
 portabilia. digito autē suo nolūt ea mouerē
 dicunt enim et non faciunt. Ad idem ypo-
 criā. Eūce primum trabem de oculo tuo:

et tunc festucam in oculo fratris tui. **N**ota
 qz in predicatione asseritur aliquando ten-
 cio generaliter. sc̄z de his que pertinent ad
 statum salutis. Aliquando vero asseritur
 tentio sc̄m statum p̄fectionis. vt potere/
 ligitōis. Primo mō tenetur predicator fa-
 cere quod dicit. cū asserit omnes ad hoc te-
 neri. Secūdo modo non tenetur nisi et ip-
 se p̄fectionem illam vouerit. **U**trū autē
 malus peccet predicando: distinguitur. qz
 existens in peccato notorio peccat: qm̄ pre-
 dicat: sine ex necessitate officii hoc faciat. si-
 ue ex voluntate quia scandalizat. **E**xistēs
 autem in peccato occulto si predicat et nō
 studet ex dicto suo cōpungi. adhuc videtur
 peccare. qz videtur contemnere. **A**ndeci-
 mū consiliū est de vitāda sollicitudie vt ibi
 Nolite solliciti ee. et ibi. Nolite cogitare de
 crastio et c. **S**ciendū igit qz t̄p̄le ē sollicitudo.
 Prima est laudabilis. et ē p̄uidentie sp̄ial
Un apls ad corinthi. Qui sine yroze solli-
 citus est que sūt d̄m quomodo placeat dō
 Item ad roma. de prelatis Qui p̄est i so-
 licitudine. Secūda est tolerabilis. et ista so-
 licitudo cure temporalis. quoad corpus.
 Lu. Martha martha sollicita es et tur. er-
 ga plu. Tercia est vituperabilis: et ista ē su-
 perflue thesaurisationis quo ad auariciāz
 Ecclesial. Peccatori dedit deus afflictionē
 vt addat et congreget. et hec vanitas et cassa
 sollicitudo mentis. Sollicitudo p̄ia p̄eci-
 pitur. secūda permittitur. tertia p̄hibetur
 Duodecimum est fraterne correctōis vt
 ibi. Si peccauerit in te frater tuus: corripe
 illū et c. **N**ota qz corripere fratrem quando
 q̄ est consiliū. vt quādo corripitur sup-
 venialibus. Quandoqz est p̄ceptum: vt
 corripere de mortalibus. et isto secūdo mō
 ad omnes pertinet et obligat semp: sed nō
 ad semper. qz pro loco et tempore sc̄z qm̄ va-
 cat et licet et creditur qz vtilis sit correctio.
Sciendū qz triplex est correctio sc̄z amoris
 timoris. pudoris. Hūc ordinē fraterne cor-
 rectionis docet d̄ns in euāgelio. Primo
 enim inuit fratrem reuocādū amore. cuz
 iubet eū singulariter conuenire dicēs. cor-
 ripe eū inter te et ipsum solum. Si hoc nō
 vult: docet eū secūdo ee reuocādū timore
 ybi ait. Si te non audierit: adhibe tibi v-
 nū vel duos testes. Tercio docet. vt si nec

En p̄dicator t̄p̄le
revertit̄ p̄dicat

En p̄dicator peccat
predicando

Vnde dicitur qz
vino sollicitudo

874

Duodecimum est
fraterne correctio

Nonū Recordando in tenonij
De omni confirmans opoz

Liber quintus

hoc valuerit q̄ renocetur pudore. vnde dicit: q̄ si nec illos audierit dicecclesie. si nō ecclesiam sit tibi sicut ethnicus ⁊ publica/nus. i. excommunicari debet. ⁊ sic deuitari. Sane predictus ordo fraterne correctionis intelligitur tantū de criminalibus qz de culpis communib⁹ solent claustrales se in suis capitulis accusare non premissa admonitione. Verum tamen accusans aulium: caueat diligenter. ne hoc faciat ad infamandū: sed ad corrigendum. quoniā. si quis ex deliberatione cōtrariū faceret: mortaliter peccaret

Explicit liber quintus

Incipit prologus sexti libri.

Questis medicus/humani generis reparator: tali modo sanauit egrotum: sicut optime compe/tebat egrotanti ⁊ egritudini: et occasione egrotandi: ⁊ ipsius egritudinis curationi. Egrotus igitur homo ē. Morbus autem originalis culpa est. Nigovero istius culpe licet principaliter fuit ex cōsensu rationis: occasionem tamen sump/fit ex sensibus carnis. Ad hoc ergo q̄ medicina responderet morbo: oportuit q̄ nō tantum esset spiritualis: verum etiam aliquid haberet de sensibilibus signis: vt sicut sensibilia signa fuerūt anime occasio labendi: ita essent ei occasio resurgendi. Propterea medicina nostri vulneris consistit in ecclesiasticis sacramentis

Incipiunt tituli Sexti libri

Diffinitiones sacramenti	i.
De institutione sacramentoz	ij.
De effectu sacramentoz.	iiij.
De numero sacramentoz.	liij.
De dispensatione sacramentoz	v.
De caractere ⁊ iteratione sacramētoz	vi.
De differentia sacramentoz.	vij.
De baptismo.	viiij.
De cathezismo ⁊ exorcismo	ix.
De confirmatione eucharistie.	x.
De sacramento eucharistie	xi.
De dignitate eucharistie ⁊ de mirabilibus	

in ea	xij.
De effectu eucharistie	xiiij.
De sumentibus eucharistiam ⁊ modo sumendi	xv.
De abstinentiarum communione	xvi.
De officio misse	xvii.
De negligentis que fiunt in missa	xviii.
De sacramento penitentie.	xix.
De qualitate penitentie	xx.
De effectu penitentie.	xxi.
De partibus penitentie in comuni	xxii.
De contritione.	xxiii.
De confessione	xxiiii.
De qualitate ⁊ effectu cōfessionis	xxv.
Lui debeant fieri confessiones	xxvi.
De signo confessionis	xxvii.
De satisfactione	xxviii.
De partibus satisfactionis in comuni	xxix.
De singulis partibus satisfactio/nis	xxx.
De iustificatione impij	xxxi.
De penitentie venialium	xxxii.
Per quod dimittatur veniale	xxxiii.
De extrema unctione.	xxxiiii.
De sacramento ordinis	xxxv.
De qualitate ordinandorum	xxxvi.
De ipsa ordinatione	xxxvii.
De matrimonio	xxxviii.

Explicit tituli sexti libri

Incipit liber sextus. De diffinitione sacramenti. Capitulū I.

Sacramentum est: vtriusque angustinus: inuisibilis gratie visibilis forma. Hec diffinitio generalis est: ⁊ cōuenit sacramentis tam noue legis: q̄ veteris. quia tam illa q̄ ista sunt ex similitudine representatiua: ⁊ institutione significantia. Scdm autem q̄ eadem diffinitio conuenit sacramentis noue legis: sic supplenda est ita vt eius similitudinem gerat: ⁊ causa existat. qz nō

*Quod sacramentum sit
multiplex*